

Historische Kring Diemen

Jaargang 23 – Nummer 1-2013

ORANJE EN DIEMEN

IN DIT NUMMER:
O.A. NAPOLEON, ORANJEFEESTEN, WILHELMINA IN DIEMEN, PRINS BERNHARD,
CHRIS BÜHRMANN IN OORLOGSTIJD, KONINKLIJKE SAAN, KONINKLIJKE STRAATNAMEN
EN VEEL FOTO'S

Ter gelegenheid van het huwelijk van prins Willem-Alexander en prinses Maxima op 2 februari 2002 kregen alle Diemense lagereschoolleerlingen deze mok als aandenken aan deze bijzondere dag (foto Wiard Krook)

INHOUD

• Voorwoord, <i>Taco ten Dam</i>	1
• Rond de viering van 100 jaar koninkrijk in Diemen, <i>Jaap Haag</i>	2
• Passeerde keizer Napoleon Diemen?, <i>Bob de Hon</i>	7
• Herinneringen aan koningin Wilhelmina, <i>Ellen van Meurs</i>	9
• De illustere avonturen van prins Bernhard in jachtduin "Het Paardenkerkhof", <i>Ellen van Meurs</i>	11
• Een tragedie met Chris Bührman, Eddy de Geer van Oudegein en Wim Pasedeloup in de hoofdrollen, <i>Taco ten Dam</i>	14
• Oranjefeesten door de jaren heen, <i>Will Bulterman & Wiard Krook</i>	30
• Drieluik "Koninklijke Saan", <i>Taco ten Dam</i>	35
• Koninklijke straatnamen in Diemen, <i>Taco ten Dam</i>	37

Voorzijde omslag: Racen met kinderwagens tijdens de Diemense Oranjefeesten in 1952 (foto Ben van Meerendonk, coll. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis)

Achterzijde omslag: Advertenties uit de Diemense Feestgids 1946 t/m 1958

bestuur:

voorzitter: John Cuijpers
secretaris: Peter Texier
penningmeester: Han Saan
bestuursleden: Frans Deckers
Jaap Haag
Noor van Mens
Cora Rijfkogel

secretariaat: Rietzangerweg 104
1111 VN Diemen
tel. 695.41.40
j.texier@chello.nl

gironummer: 152.58.66
Penningmeester HKD
Buitenlust 50
1111 JK Diemen
saan44@zonnet.nl

redactieadres: Anne Frankstraat 13
1112 LL Diemen
t.ten.dam@planet.nl

redactieteam: Will Bulterman
Taco ten Dam
Jaap Haag
Wiard Krook
Ellen van Meurs
Alfons Ruitenbeek

lay-out: Wiard Krook
opmaak: Martijn van der Riet

eindredactie: Taco ten Dam

druk: MultiCopy Diemen
Sniep 77
1112 AJ Diemen
tel. 698.16.00
fax. 690.56.09
diemen@multicopy.nl
multicopy.nl/diemen

ISSN 0929-9068

© 2013 Artikelen of delen daaruit mogen niet worden overgenomen zonder toestemming van de auteur(s). Het lidmaatschap van de Historische Kring Diemen bedraagt € 15,- per jaar. Leden ontvangen de HKD-Nieuwsbrief en minimaal tweemaal per jaar het verenigingsblad Historische Kring Diemen. Men kan lid worden door zich aan te melden bij het secretariaat.

Het kan niet anders dan dat het thema van dit nieuwe tijdschrift van de HKD met Oranje te maken heeft. Hoewel we veel thema's op de plank hebben liggen, kwamen we er al brainstormende op uit dat er genoeg 'Oranje'-materiaal moest zijn voor een themanummer.

De redactie is uitermate verguld met de bijdrage van oud-burgemeester en HKD-erelid Bob de Hon, die op de vraag ingaat of Napoleon tijdens zijn bezoek aan Holland in de herfst van 1811 wel of niet Diemen aanded. In ieder geval waren de Kozakken wél in het dorp, zo'n twee jaar later. Dat beschrijft Jaap Haag in het openingsartikel waarin hij verder uitgebreid ingaat op de vele Oranjefeesten die in de loop der jaren om uiteenlopende aanleidingen tot de Tweede Wereldoorlog in Diemen werden gevierd.

Diemen en Oranje worden vaak meteen geassocieerd met het ongeluk van Prins Bernhard op de Muiderstraatweg in 1937. Dat komt niet in 't minst door de rokeloze prins zelve die keer op keer de gebeurtenis aan de orde bleef stellen, vooral in mannengezelschap. Hij verstuurde vlak na het ongeluk zelfs een kerstkaart met een afbeelding van het wrak van zijn auto en een grappige tekst erbij. Ellen van Meurs schreef een verhaal over de prins dat ook een stukje over de gemeentegrens van Diemen gaat, maar dat te interessant was om het de lezer te onthouden. Verder probeert Ellen de waarheid te vinden achter de altijd in een waas van geheimzinnigheid gehulde verhalen over de bezoeken van koningin Wilhelmina aan Diemen. Diemen is altijd rijk geweest aan feesten. Will Bulterman en Wiard Krook pakken de draad op met een beschrijving van de Oranjefeesten na de oorlog. De artikelen zijn weer, net zoals in de voorgaande nummers, rijk geïllustreerd met unieke foto's uit particuliere collecties die, zoals het cliché luidt, soms meer zeggen dan 1000 woorden.

Ik heb zelf in 2001 onderzoek gedaan naar de illegale drukkerij van *Vrij Nederland* aan de Ouderkerkerlaan 7 in Diemen. Sindsdien is altijd de rol van Chris Bührmann onduidelijk gebleven in dit Diemense verzetsverhaal. In Diemen kon praktisch niemand iets vertellen over deze oud-werknemer van het raadhuis in de oorlogsjaren. Er blijkt echter heel wat informatie voorhanden te zijn. Ten eerste is er bij het NIOD een manuscript met veel aantekeningen uit die tijd, ook over Diemen. Maar het netwerk was zo groot en ingewikkeld dat er veel meer literatuur bleek te bestaan over Bührmann in relatie tot de *Ordedienst*, jonkheer Piet Six, koningin Wilhelmina, koningin Juliana, prins Bernhard, Seyss Inquart, Henk van Randwijk en mevrouw Jeanne de Wild in Diemen. Het was schokkend om erachter te moeten komen dat het verraad van de illegale drukkerij, drukker Andries Ijsendijk en de verzetsstrijders Henk Hos en Wim Speelman, die bij tante Jeanne in Diemen kind aan huis waren, afkomstig was uit de kringen dicht rond Chris Bührmann.

Ik wens u namens de redactie veel plezier en u weet: wij stellen uw reactie altijd op prijs!

Taco ten Dam, eindredacteur

ROND DE VIERING VAN 100 JAAR KONINKRIJK IN DIEMEN

Jaap Haag

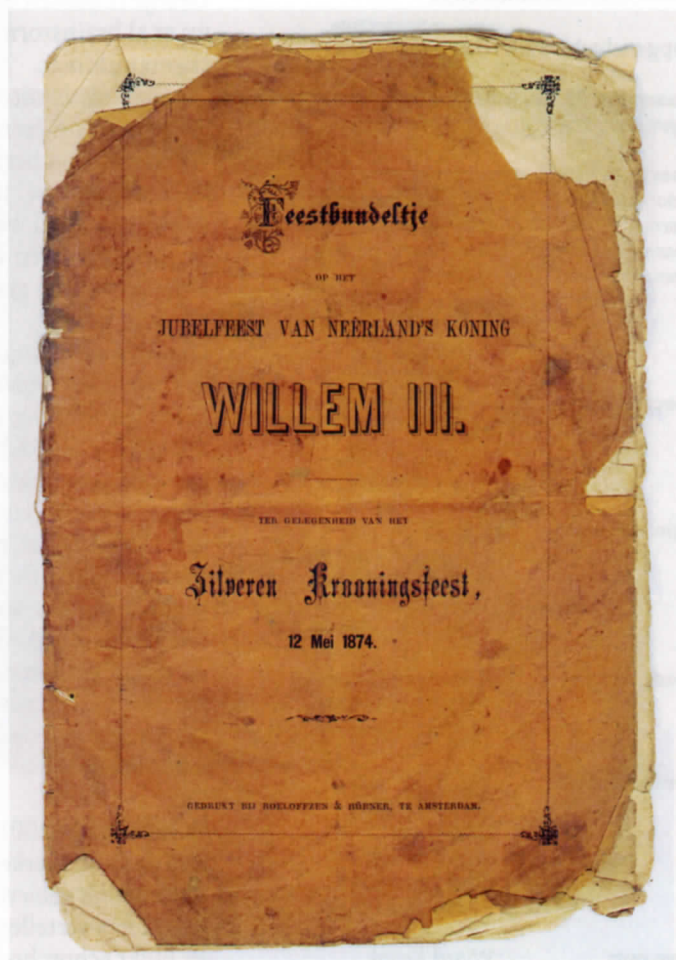
Uitgestoken vlaggen, versierde gevels en een feestelijke stoet, die op de Hartveldseweg door drommen toeschouwers wordt toegejuicht. We schrijven 1913, het jaar waarin Nederland vierde dat het honderd jaar daarvoor zijn onafhankelijkheid herwon. Net als in 1908, bij het 10-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina, en in 1909 bij de geboorte van prinses Juliana, gaven de inwoners van Diemen ook nu weer uitbundig uiting aan hun verbondenheid met het vorstenhuis en hun gevoelens van nationale trots.

Kozakken in Diemen

Ook vijftig jaar daarvoor, in 1863, had Diemen “op schitterende wijze het feest van onze onafhankelijkheid” gevierd. Toen waren er ongetwijfeld nog wel wat oudere inwoners, die verhalen konden vertellen over de Kozakken, die in 1813 bij Diemerbrug gelegerd waren. Die Kozakken waren de cavaleristen van het Russische leger. Dat maakte deel uit van een internationale troepenmacht, die bij Leipzig het leger van de Franse keizer Napoleon had verslagen en daarna de Fransen uit Duitsland en Nederland verdreef. Het waren geharde en onverschrokken ruiters, met een woest voorkomen. De Diemense geschiedschrijver Ter Beek beschrijft ze als “vreemdsoortige heren met patriarchale baarden”.¹ Maar hoe woest ze ook mochten wezen, ze behoorden tot onze bevrijders van toen.

Ets door Abraham Vinckles (1790-1864): “Bivouak der kozakken buiten de Muiderpoort te Amsterdam, den 24sten van slachtaand 1813” (coll. Legermuseum, Delft)

Prinsessedag

Behalve het herstel van de onafhankelijkheid en de terugkeer van de Oranjes eind november 1813 werd in de 19e eeuw een tijdlang ook “Waterloo Dag” als nationale feestdag gevierd. Dat was op 18 juni, de dag waarop in 1815 Napoleon definitief verslagen werd bij het Belgische plaatsje Waterloo. Maar waar in die tijd niet uitgebreid bij werd stil gestaan waren de verjaardagen van de koningen Willem I, II en III. Wél werd op 5 juni 1874 het 25-jarig regeringsjubileum van koning Willem III uitbundig gevierd, ook in Diemen. En op 31 augustus 1885, de vijfde verjaardag van prinses Wilhelmina, werd in Utrecht voor het eerst “Prinsessedag” gehouden. Andere plaatsen volgden dit voorbeeld, Diemen in 1887. Met een poppenkastvertoning als attractie voor de kinderen, zoals Ter Beek schrijft.² Toen koning Willem III in 1890 was overleden werd “Prinsessedag” het jaar daarop omgedoopt tot “Koninginnedag”. Maar of die toen ook al jaarlijks in Diemen gevierd werd is niet helemaal duidelijk.

Nederland onafhankelijk

Dit jaar viert Nederland dat het in 1813 zijn onafhankelijkheid herwon. Een 'doorstart' in feite. Want als zelfstandige staat was Nederland al in de 16de eeuw ontstaan. Ons land bevocht zijn onafhankelijkheid in een vrijheidsstrijd, die begon met een opstand tegen de tirannie van landsheer Filips II, tevens koning van Spanje. Die strijd werd succesvol vanaf 1572, nadat een eerdere, in 1566 uitgebroken opstand nog de kop was in gedrukt. Er zou maar liefst tot 1648 gestreden worden en het is niet zo makkelijk om een beginjaar van onze onafhankelijkheid aan te wijzen. Nederland kent dan ook geen "Independence Day", zoals Amerika. Evenmin wordt de Bataafse omwenteling gevierd, die ons land in 1795 een democratische lente bracht. Die lente bleek van korte duur: in de daaropvolgende jaren geraakte ons land steeds meer in de invloedssfeer van Frankrijk, om in 1810 tenslotte ingelijfd te worden bij het rijk van de Franse keizer Napoleon. Diens nederlaag in de Volkerenslag bij Leipzig in oktober 1813 maakte de terugkeer van de prins van Oranje mogelijk. Deze zette op 30 november 1813 bij Scheveningen voet aan wal.

Een blikken tabaksdoos uit 1913 met een afbeelding van de terugkeer van prins Willem Frederick uit Engeland in november 1813. Napoleon was verslagen en Willem liet zich uitroepen tot soeverein vorst. (foto Historische Kring Dalfsen)

Schilderij door Pieter Gerardus van Os (1776-1839): "Kozakkenvoorpost in 1813", 1815 (coll. Rijksmuseum Amsterdam)

Tijdens de inhuldigingsfeesten van koningin Wilhelmina in 1898 werd ook in Diemen uitbundig gevlagd, zoals hier op de Prins Hendrikkade (foto N. de Bruijn, Diemerbrug, coll. Gemeentearchief Diemen)

De viering van de inhuldiging van koningin Wilhelmina in 1898. De locatie is vermoedelijk het gemeentelijke sportterrein te Diemen-Zuid (foto N. de Bruijn, Diemerbrug, coll. Gemeentearchief Diemen)

Inhuldiging Wilhelmina

1898 was het jaar van de inhuldiging van Wilhelmina als koningin: op 6 september te Amsterdam. Enthousiaste menigten getuigden overal van hun Oranjeliefde. Dat Oranjegevoel nam onmiskenbaar toe in deze jaren, vooral onder de midden-groepen. Hand in hand met een groeiende nationale trots, gevoed door economische expansie, zowel in Nederland als in Nederlands-Indië, in Suriname en op de Antillen. Maar het was ook de jonge koningin zelf, die het hart stal van heel veel Nederlanders. Diemen vierde het kroningsfeest overigens een week later, op 13 september. Op een oude foto is het vlagvertoon op de Diemense Prins Hendrikkade mooi te zien.³

Koninginnedag

De jaarlijkse viering van Koninginnedag lijkt in Diemen eerst vanaf 1899 een traditie te zijn geworden. Het initiatief ervoor kwam van een aantal Diemense heren, waaronder C. Pereboom, A. Koppen en C.

van Scherpenzeel. Die hadden een aardig geldbedrag gewonnen met wedden bij een harddraverij in de Watergraafsmeer en ze besloten dat te bestemmen voor een kinderfeest op 31 augustus, de verjaardag van "het in het voorgaande jaar gekroonde Koninginnetje Wilhelmina". Voor de organisatie werd een commissie gevormd, waarin ook jhr. E.W.E. Bicker, toen nog gemeentesecretaris, en het schoolhoofd, dhr. Doesburg de la Nooy, zitting namen. Het werd een heel geslaagd feest, "mede door de aanwezigheid van een draaimolen en een poffertjeskraam".⁴ Vanaf toen vierde Diemen jaarlijks Koninginnedag, aanvankelijk op 31 augustus, later op een van de eerste dagen van september. Het *Diemer Fanfarekorps* ging die dag in optocht door het dorp, waarbij veel vaderlandse liederen geklonken zullen hebben.

Heren voor kinderen

Dat Koninginnedag in de eerste plaats bedoeld was als een feest voor kinderen blijkt uit de naam van het organiserend comité: de *Commissie voor Kinderfeesten*. Pas in later jaren *Commissie voor Koninginnefeesten* genoemd en eerst na de bevrijding in 1945 voortgezet als *Oranje-Vereniging 'Diemen'*. De oorspronkelijke *Commissie voor Kinderfeesten* was samengesteld uit welgezetten burgers. Aanvankelijk vrijwel alleen heren, zoals een foto uit 1909 laat zien. En, afgezien van de in feesttenue gestoken F.A. Cocu, allen met een hoge hoed. Of de enige dame op die foto daar als commissielid bij stond is niet duidelijk. Maar aan die herenheerschappij zou spoedig een einde komen: op een foto van de commissie uit 1925 zien we tal van vrouwelijke leden. En daarnaast ook enkele mannen met een pet of strohoed.⁵

Prinses Juliana

Toen in 1909 de geboorte van prinses Juliana zich aankondigde werd door burgemeester Bicker in de vergadering van de gemeenteraad van 2 april voorgesteld om "met het oog op de blijde gebeurtenis in het Koninklijk Huis" ook van gemeentewege "iets te doen als blijk van instemming". Daarop ontstond discussie over de vraag of behalve een gift aan de armen óók de feestcommissie een subsidie moest krijgen. En of er daarnaast ook nog geld moest worden vrijgemaakt om iets aan de schoolkinderen te kunnen geven. Raadslid De Haan wilde het aanvankelijk houden bij een gift aan de armen, onder het motto dat "zij die feest wensen te vieren daar zelf geld voor beschikbaar moeten stellen". Burgemeester Bicker kondigde daarop aan dat hij 'persoonlijk' voor de schoolkinderen zou zorgen. Zijn voorstel om "de armen te bedelen en óók f 25,- aan de Feestcommissie te geven (als die er om vraagt)" werd tenslotte met algemene

Optocht met het "Diemer Fanfarekorps" op de Hartveldseweg tijdens het Koninginnefeest van 1902. De dirigent Johan Schuitenmaker loopt voorop (foto coll. Gemeentearchief Diemen)

stemmen aangenomen. In een volgende vergadering werd zelfs nog een extra subsidie toegekend voor "de aanschaffing van een aschkar", die ongetwijfeld als praalwagen moest dienen in de te houden historische optocht.⁶

Geen onderscheid naar stand of richting

Met een eind juni 1909 ingediend nieuw subsidieverzoek van de *Commissie voor Kinderfeesten* voor de jaarlijkse Koninginnedagviering had de raad meer moeite. Dit vanwege de al gedane uitgaven voor de geboortefeesten. Met vier tegen drie stemmen werd de aanvraag echter toch gehonoreerd. Maar een verzoek van de *School met den Bijbel* voor een aparte subsidiëring (kennelijk om de kinderen van deze school Koninginnedag op protestants-christelijke basis te laten vieren) werd afgewezen, omdat de raad "geen onderscheid wil naar stand of richting".⁷ Drie jaar later zou de *Commissie voor Kinderfeesten* uitgaande van de

De "Commissie voor Kinderfeesten", met klinkende Diemense namen als P. Vervetjes, P. Kaskens, Joh. Belzer, J. Teer, P.H. Saan, J. Zaal, F.A. Cocu en J.H. Diepgrond, in 1909 bijeen in de overtuin van café Piël aan de Hartveldseweg (foto coll. Gemeentearchief Diemen)

De historische optocht ter gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana in 1909 werd voorafgegaan door een open rijtuig met het college van burgemeester en wethouders. De stoet slaat links af om via de Diemerbrug naar het gemeentelijke sportterrein te gaan (foto coll. Gemeentearchief Diemen)

Een aantal deelnemers aan de historische optocht ter gelegenheid van de geboorte van prinses Juliana in 1909 (met onder andere F.A. Cocu, C. Westerbeek, D. Goedhart, C. Vendrik en J. Zaal) hebben zich verzameld voor de openbare lagere school aan de Ouderkerkerlaan (foto coll. Gemeentearchief Diemen)

Ter gelegenheid van het eeuwfeest van Nederlands herstelde onafhankelijkheid werd in 1913 een serie jubileumzegels uitgebracht met de koppen van de koningen Willem I, II en III en koningin Wilhelmina. Het ontwerp was van K.P.C. de Bazel (foto Historische Kring Dalfsen)

Vereeniging tot Stichting en Instandhouding van Scholen met den Bijbel het opnieuw proberen. Wederom zonder succes, omdat volgens de gemeenteraad "de Commissie uit de burgerij zich beschikbaar stelt voor al de schoolgaande kinderen te Diemen".⁸ Wat laat zien dat er in Diemen weerstand bestond tegen het streven naar 'verzuiling' in die jaren.

Saamhorigheid

In 1913 vierde Diemen "op schitterende wijze het feest van Nederlands onafhankelijkheid", aldus geschiedschrijver Ter Beek. "Raadhuis en feestterrein waren versierd met vlaggen, trofeeën en schilden". Er werden 300 herinneringsmedailles uitgereikt en dertig arme weduwen ontvingen ieder f 2,50.⁹ Dat het op de ochtend van de tweede feestdag zo hard stormde, dat bijna alle tenten omwaaiden, "circus Blanus inclus, mocht de feeststemming niet hinderen".¹⁰ Ter Beek roemt de inzet van burgemeester Bicker, door wiens "zorg en medeleven" het feest "zonder enige wanklank of disharmonie" kon plaats vinden, waarbij "de saamhorigheid der gemeentenaren duidelijk door ieder werd gevoeld".¹¹ Een gevoel, dat in de hele Nederlandse samenleving aanwezig was. Want als er één tijd geweest is, waarin Nederland trots op Nederland was, dan was het toen wel. Met uitbundig vlagvertoon, feestelijke optochten, erepoorten en een aparte serie postzegels van de Oranjevorsten herdacht Nederland hoe honderd jaar daarvoor het juk van de Franse keizer Napoleon was afgeschud en ons land een constitutionele monarchie geworden was. Dat laatste was minstens zo essentieel, omdat het de grondslag vormde voor de ontwikkeling naar meer democratie. Anno 1813 kon ons staatsbestel nog moeilijk democratisch heten. Maar de grondwet verschaftte wel het fundament, waarop verder gebouwd kon worden. Zoals inderdaad gebeurde met de grondwetsherziening van Thorbecke in 1848 en met de gestage uitbreiding van het kiesrecht in de halve eeuw daarna. Uiteindelijk zou in 1917 het door de socialisten bevochten algemeen mannenkiesrecht en het in 1919 door de vrouwen bevochten vrouwenkiesrecht de kroon op deze ontwikkeling zetten. Maar zonder dat democratisch perspectief was het nationaal saamhorigheidsgevoel in 1913 ongetwijfeld minder sterk geweest.

Noten

1. Beek 1957, p. 144.
2. Beek 1957, p. 173.
3. Silfhout 1986, nr. 2.
4. Oranjevereniging 1946: Koninginnedag werd naderhand gekoppeld aan een jaarlijks feest van de Diemense afdeling van de *Hollandsche Maatschappij van Landbouw*, begin september.
5. Silfhout 1986, nr. 73.
6. Gemeente Archief Diemen (GAD): bestand 1813-1938, inv. Nr. 7. Notulen van de vergaderingen van de Gemeenteraad 1905-1910, 2 april 1909 en 26 mei 1909.
7. Ibidem, 30 juni 1909.
8. GAD: bestand 1813-1938, inv. nr. 187. "Kopieboeken". Registers van afschriften van uitgaande stukken. Vanaf 1895 met klappers. 1883-1930. Brief van 27 juli 1912 (nr 385).
9. Beek 1986, p. 146 en 286.
10. Oranjevereniging te Diemen 1946, *Terugblik*.
11. Beek 1957, p. 69.

Literatuur

- Beek, P.J. ter: *Historie van Diemen*, Amsterdam 1957.
- Oranjevereniging te Diemen: *Terugblik*, in: *Officiële feestgids 1946*; Koninginnefeesten te Diemen ter gelegenheid van de verjaardag van H.M. de Koningin, 1946.
- Silfhout, M. van: *Diemen in oude ansichten*, deel 1, Zaltbommel 1986.

Wat de inwoners van Diemen van 'hun' keizer hebben kunnen zien PASSEERDE KEIZER NAPOLEON DIEMEN?

Bob de Hon

Napoleon, sinds 1804 keizer van Frankrijk, bezocht Nederland in de herfst van 1811. Het jaar daarvoor had hij ons land bij zijn keizerrijk ingelijfd. Zijn broer Lodewijk Napoleon, die als koning van Holland hier van 1806 tot 1810 de scepter zwaaide, had toen het veld moeten ruimen. Of Napoleon, toen hij op weg was naar Amsterdam, ook Diemen nog heeft aangedaan is een vraag, waarop het antwoord vrijwel zeker ontkennend moet luiden. Maar hij kwam wel vlak langs de Hartveldsebrug. Terwijl hij een aantal dagen later wel degelijk over Diemens grondgebied gereden moet zijn.

Naar Amsterdam

Na de inlijving van ons land bij het Franse keizerrijk bezocht Napoleon zijn nieuwe 'provincie' slechts éénmaal en wel van 24 september tot 31 oktober 1811. Zijn echtgenote Maria Louise, met wie hij op 11 maart 1810 getrouwd was, vergezelde hem. Van woensdag 9 tot donderdag 24 oktober bezochten ze Amsterdam, na Parijs en Rome de derde hoofdstad van het rijk. Het gezelschap kwam uit Utrecht over de oude Utrechtseweg via Breukelen, Nieuwersluis, Baambrugge en Abcoude naar Duivendrecht. Men ging daar de ophaalbrug over, over de Keulse Vaart, en rechtsaf langs de vaart over de Ringdijk tot aan het begin van de Middenweg. Via de Middenweg reden zij over de Linnaeusstraat de Muiderpoort onderdoor, de Plantage

Middenlaan in, langs de Hortus, de Blauwbrug over en via de Muntsluis door de Kalverstraat naar het Koninklijk Paleis op de Dam.

Paardenzee

Het was een lange stoet waarmee de keizer arriveerde. Toeschouwers zagen Napoleon, gezeten op een wit paard gevolgd door vier regimenten ruiters, vele detachementen grenadiers, dragonders, jagers en lancers, met daarbij een groot aantal maarschalken en generaals. Zoals in de boeken staat: "Het was één grote paardenzee. De keizerin en haar gevolg reden daarachter in deftige statiekoetsen. De stoet werd afgesloten met een groep van honderden in lompen gehulde Spaanse krijgsgevan-

Schilderij door Matthieu van Bree: "Napoleon arriveert in Amsterdam op 9 oktober 1811". Aan de stadsgrens krijgt hij de zilveren stadssleutels overhandigd door de toenmalige burgemeester van Amsterdam Willem Jozef van Brienen (collectie Amsterdam Museum)

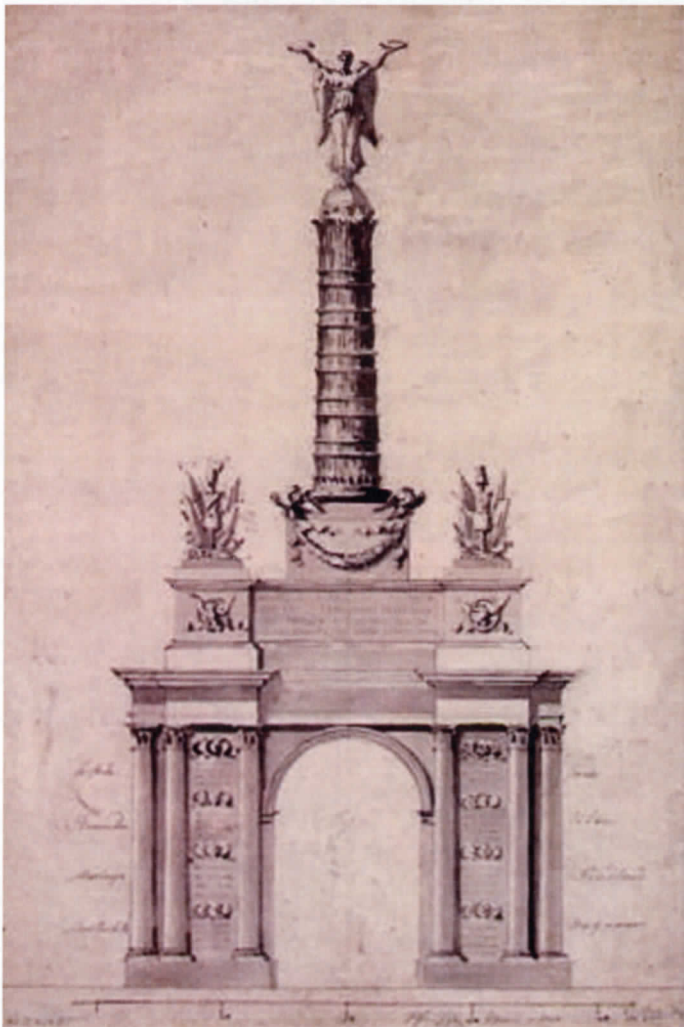
genen. Zij werden voor dwangarbeid naar Den Helder gestuurd en dienden als afschrikwekkend voorbeeld voor opstandige stedelingen.

Erebogen

De stoet passeerde drie erebogen: de eerste bij het eind van de Middenweg op de grens van de Watergraafsmeer en Amsterdam, de tweede bij de Muiderpoort en de laatste bij de Reguliersbreestraat. Bij de eerste poort werden Napoleon de sleutels van de stad overhandigd door de burgemeester van Amsterdam W.J. van Brienen van de Grootte Lindt. Deze gebeurtenis is afgebeeld op een groot schilderij (6 x 4 m) dat nu in de *Schuttersgalerij* van het *Amsterdam Museum* hangt. Op het schilderij is op de achtergrond duidelijk het Rechthuis te zien, zoals dat ook nu nog op de hoek van de Middenweg en de Ringdijk staat.

Watergraafsmeer bij Diemen

Tijdens zijn verblijf in Amsterdam tekent Napoleon een aantal decreten. Er waren decreten bij over de territoriale indeling van het gebied en over een aantal openbare werken. Voor Diemen waren van belang het besluit van 21 oktober 1811, waarin de gemeente Watergraafsmeer werd toegevoegd aan Diemen en het besluit over de aanleg van een aantal wegen: van Amsterdam naar Münster over Apeldoorn en Deventer (de voorloper van

Ontwerptekening uit oktober 1811 van een ereboog ter gelegenheid van het keizerlijke bezoek aan de Plantage te Amsterdam (coll. Stadsarchief Amsterdam)

De twee verguld zilveren ceremoniële sleutels van de stad Amsterdam die aan Napoleon werden overhandigd tijdens zijn bezoek aan de hoofdstad in 1811. De sleutels werden gemaakt door de goud- en zilversmid D.L. Bennewitz (coll. Amsterdam Museum)

de tegenwoordige A1) en van Amsterdam naar Antwerpen over Utrecht, Gorinchem en Breda (de voorloper van de tegenwoordige A2).

Toch over Diemen

De Diemenaren hebben Keizer Napoleon met zijn indrukwekkende gevolg niet in Diemen zelf voorbij zien komen. Bij de Hartveldsebrug heeft hij onze woonplaats rechts laten liggen. Hoeveel Diemenaren in de nabijgelegen Watergraafsmeer toen naar Napoleon zijn gaan kijken is onbekend. Voor wie dat niet gedaan had kwam er op 21 oktober een herkansing, want op die dag maakte Napoleon vanuit Amsterdam een inspectietocht naar de vestingwerken van Naarden en Muiden. Over de op de heenreis gevolgde route zijn we voornamelijk niet goed geïnformeerd. Maar over de terugreis, 's middags "na het dejeuner" (de middagmaaltijd), weten we dat die "over de Zeedijk via Diemen naar Amsterdam" liep. Of dat wil zeggen dat hij daarbij de zeedijk tot aan Amsterdam is blijven volgen, of dat hij vanaf Muiden over het Muiderzandpad en de Hartveldseweg gereden is, is een nog onbeantwoorde vraag. Maar hoe ook, dat Napoleon die dag over Diemens grondgebied gereden heeft mag duidelijk zijn.

Literatuur

- **Brugmans, H.:** *Geschiedenis van Amsterdam*, dl. 5, Amsterdam 1973, 2de druk.
- **Frijhoff, Willem & Maarten Prak (red):** *Geschiedenis van Amsterdam; zelfbewuste Stadstaat 1650-1813*, dl. II-2, Amsterdam 2005.
- **Kruizinga, J.:** *Het XYZ van Amsterdam*, Amsterdam 2002.
- **Penders, S. (red.):** *Napoleon inspecteert de Linie van Amsterdam* (www.ifthenisnow.nl).
- **Stichting Thematijdschriften:** *Thematijdschrift Napoleon in Nederland, 1811-2011*, Amsterdam 2011 (6 themanummers; met name nr. 1: Amsterdam).

Aan de wandel in mooi Diemen

HERINNERINGEN AAN KONINGIN WILHELMINA

Ellen van Meurs

Na het auto-ongeluk van prins Bernhard in Diemen op 29 november 1937 verbleef hij voor zijn herstel enige tijd in het voormalige Burgerziekenhuis aan de Middenweg in Amsterdam-Oost. Hij was op 6 januari 1937 getrouwd met prinses Juliana.

Koningin Wilhelmina was daar blij mee want enkele jaren ervoor, in 1934, had zij haar moeder, prinses Emma, en haar echtgenoot (en achterneef) Heinrich zu Mecklenburg-Schwerin verloren. Het koningshuis bestond toen nog maar uit twee personen: zijzelf en haar dochter prinses Juliana. Voor het leven van Bernhard werd dan ook zeer gevreesd.

Herinneringen van Luut Griffioen; langs het Merwedekanaal

Luut is nu 89 jaar, dus in 1937 was hij een jongetje van 13. Hij woonde aan de Buitenkerkerweg (zonder huisnummer), aan de overkant van het Amsterdam-Rijnkanaal, dat toen nog een stuk smaller was en Merwedekanaal heette. Een eenvoudige pont zorgde voor de overtocht.

Hij was de jongste zoon van een gezin bestaande uit 12 kinderen. Momenteel leeft er nog één zus, helaas ver weg in Australië. Zijn vader was baggerman en zij leefden daar in een houten huis in toch wel primitieve omstandigheden: er was geen water, toilet of elektriciteit. Er werd gestookt op hout en verder werden petroleumbranders gebruikt. Luut verdiende wat bij door de schapen van een boer te tellen, daar kreeg hij 5 cent voor. Ook kon hij wat centen verdienen als hij al gesneden riet snel naar boven op de dijk moest brengen bij hoog water.

Wilhelmina

Omdat Luut dus geregeld in de buurt kwam, was hij er getuige van dat na het auto-ongeluk van prins Bernhard, koningin

Koningin Wilhelmina aan het wandelen met prinsesje Juliana (1914)

Koningin Wilhelmina 1880-1962 (foto 1937, Franz Ziegler, Den Haag)

Wilhelmina en prinses Juliana op een gegeven moment werden afgezet bij het huidige voormalige pontwachtershuisje aan het einde van de Ouddiemerlaan.

Waarschijnlijk combineerden zij hun bezoek aan prins Bernhard in het ziekenhuis met een wandeling langs het Merwedekanaal (nu Amsterdam-Rijnkanaal). Er stonden bewakers aan het begin en einde van de route (vermoedelijk het voormalige pontwachtershuisje aan het einde van de Overdiemerweg), die het overige verkeer tegenhielden.

Luut weet ook nog dat koningin Wilhelmina aan een rietsnijder die daar aan het werk was, heeft gevraagd: "En verdient u nog wat?" De rietsnijder, Gijs Karbet (die woonde in het eerste huis aan het einde van de Overdiemerweg) antwoordde daarop: "Dat valt wel mee, 3 tot 5 cent voor een bos riet". Hij kreeg echter geen cent van de koningin, maar misschien had ze geen geld bij zich.

Schilderen

Blijkbaar beviel het Wilhelmina wel in Diemen en omgeving want Luut Griffioen weet ook nog dat ze een of twee keer is komen schilderen in Diemen. Dat was bij tante Rietje ter Heide

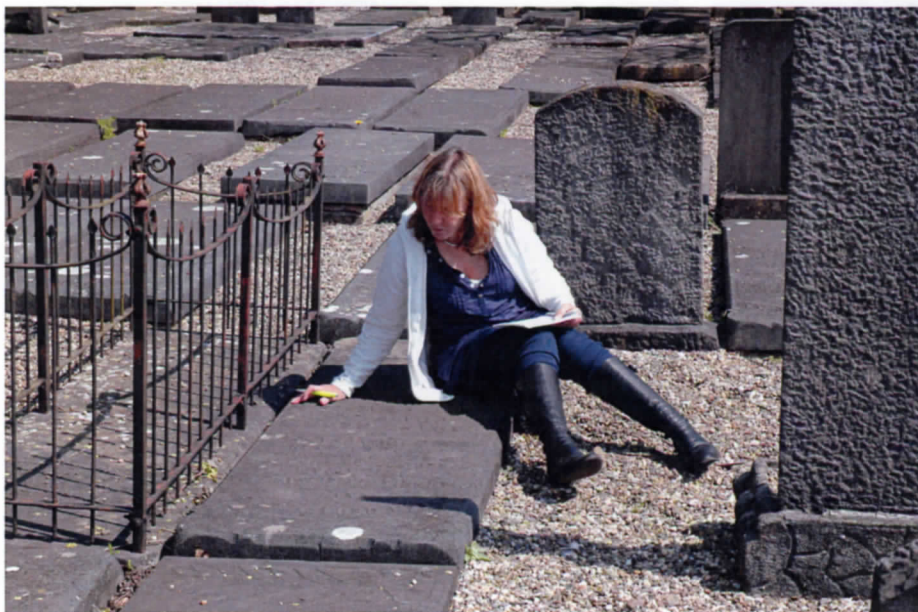
Tot op de dag van vandaag komen er amateur-schilders naar de Overdiemerweg om daar, net als Wilhelmina indertijd, in alle rust te kunnen schilderen. (foto 1992, archief Noor van Mens).

die woonde in het derde huis vanaf de kruising Overdiemerweg/Nodweg. Helaas heb ik geen werk van haar hand kunnen vinden in een in 2006 verschenen tentoonstellingscatalogus, dat in Diemen gesitueerd zou kunnen worden. Mocht iemand wel een door Wilhelmina geschilderd of getekend werk kennen, dan houd ik mij ten zeerste aanbevolen.

Wilhelmina schilderde en tekende graag landschappen; zij voelde zich dan verbonden met Gods schepping. In 1932 werd zij uitgenodigd om als werkend lid toe te treden tot de Haagse kunstenaarsvereniging *Pulchri Studio*. Hieruit blijkt dat ze door een zekere aanleg en lessen van diverse schilders een professioneel niveau bereikt had.

Het graf op Gedenk te Sterven

Op het oude kerkhofje *Gedenk te Sterven* in Diemen-Noord liggen onder graf nr. 26 begraven: Margrietha Elisabetha Quatfass-

Ellen van Meurs bekijkt het graf van het echtpaar Johan Georg Quatfass en Margrieta Elisabetha Brinkman op de begraafplaats "Gedenk te Sterven" te Oud-Diemen (foto's 2013, Wiard Krook)

Brinkman (27 okt. 1844 - 16 aug. 1915) en Johann Georg Quatfass (26 april 1848 - 31 juli 1939).

Onze voormalige secretaris van de *Historische Kring Diemen*, Henk Teiwes, weet dat hun graf in de jaren '20 wel eens met een bezoek vereerd werd door Wilhelmina. Zij werd dan door de hofauto afgezet op de hoek Muiderstraatweg/Ouddiemerlaan en wandelde naar *Gedenk te Sterven*. Hij kreeg deze informatie van Cor Vedder (overleden). Binnen de familie Quatfass is dit verhaal echter niet bekend.

Ijsbaan

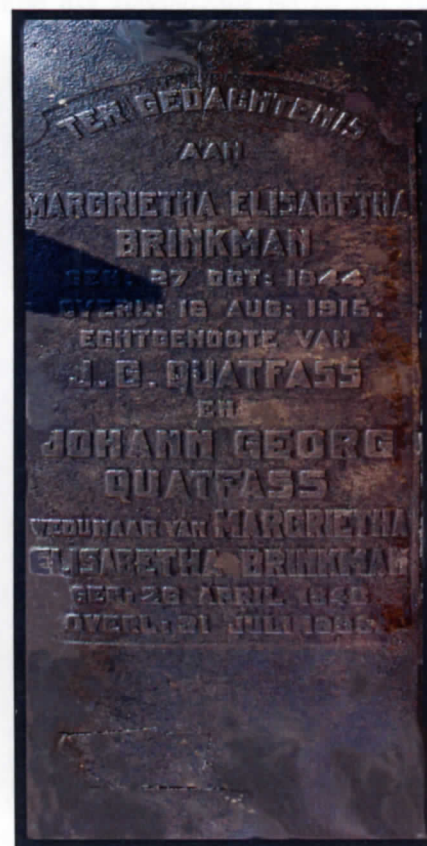
In de jaren '40 is Wilhelmina nog een keer naar Diemen gekomen om met eigen ogen een schaatswedstrijd te bekijken. De wedstrijden in Diemen hadden destijds landelijke faam gekregen.

In 1948 nam Wilhelmina afstand van de troon en voordat zij stierf in 1962 schreef zij nog haar biografie "Eenzaam maar niet alleen". Wellicht een veelzeggende titel.

Met dank aan: Luut Griffioen (Diemen), Henk Teiwes (Diemen), Will Bulterman (Diemen) en Hans Quatfass (Weesp).

Literatuur:

- Heuven van-Nes, Emerentia van, e.a.: *Koningin Wilhelmina; schilderijen en tekeningen*, Zwolle 2006.
- Poster, Jan, Lau Demmers & J.F. Reurekas (red.): *110 jaar Diemer Ijsclub 1887-1997*, Diemer Ijsclub, Amsterdam 1997.
- Wikipedia.

Prins Bernhard was op weg naar een jachtpartij

DE ILLUUSTERE AVONTUREN VAN PRINS BERNHARD IN JACHTDUIN "HET PAARDENKERKHOF"

Ellen van Meurs

In de vroege ochtend van 29 november 1937 kreeg prins Bernhard een ernstig auto-ongeluk op de Muiderstraatweg in Diemen. Hij was op weg naar een patrijzenjacht op het (voormalige) Zuid-Hollandse eiland Rozenburg. Ook in het jachtduin *Het Paardenkerkhof* bij De Zilk kwam hij vanaf 1936 een à twee keer per jaar jagen. Aangezien ik uit De Zilk kom en zo het een en ander te weten kon komen over de avonturen van de prins ter plaatse, wilde ik deze onze lezers niet onthouden.

Het resultaat van een roekeloze autorit van prins Bernhard is hier te zien. De veel te snelle rit op 29 november 1937 eindigde voor de prins en zijn passagier met een zware botsing met een zandauto op de Muiderstraatweg bij Diemen.

Duinjacht *Het Paardenkerkhof*

Destijds was het normaal om te jagen. In de jaren '70 ontstond er geleidelijk een antipathie tegen de jacht en was het bij *Het Paardenkerkhof* uit met de pret. Bernhard kwam hier voor het eerst op vrijdag 6 november 1936 jagen. Hij was toen nog geen prins, want hij was nog niet getrouwd met Juliana, wel verloofd sinds 8 september 1936. Hij was die dag te gast bij baron van Hardenbroek, burgemeester van Bennebroek en diens zwager jonkheer Dedel, secretaris van koningin Wilhelmina.

Het Paardenkerkhof is gelegen net onder de grens tussen Noord- en Zuid-Holland. Er hoorde een jachthuis bij dat in 1929 werd gebouwd aan de oostzijde van de Zilkerduinweg. Vijfhonderd meter noordwestelijk lag in het duin de voorganger van dit jachthuis. Het bouwjaar hiervan is niet bekend maar de bijbehorende landerijen maakten deel uit van de duinterreinen die Jan Six van Hillegom (1668-1750) in 1722, samen met de ambachtsheerlijkheid Hillegom, voor f 18.500,- kocht.

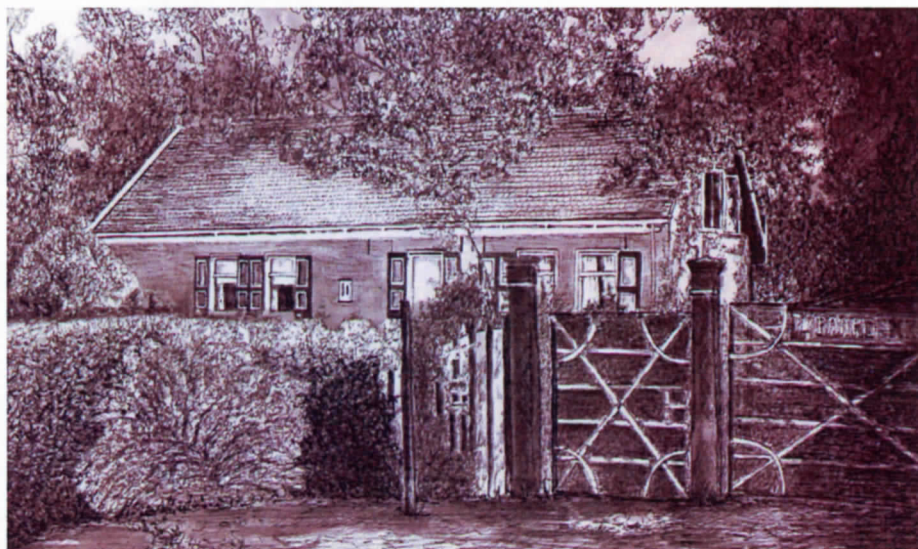
De naam "Paardenkerkhof" heeft het terrein gekregen doordat er op die plek in

het begin van de 19de eeuw paarden van de Fransen waren neergelegd die aan een ziekte waren gestorven. Later werden de botten gebruikt om duinakkertjes af te bakenen.

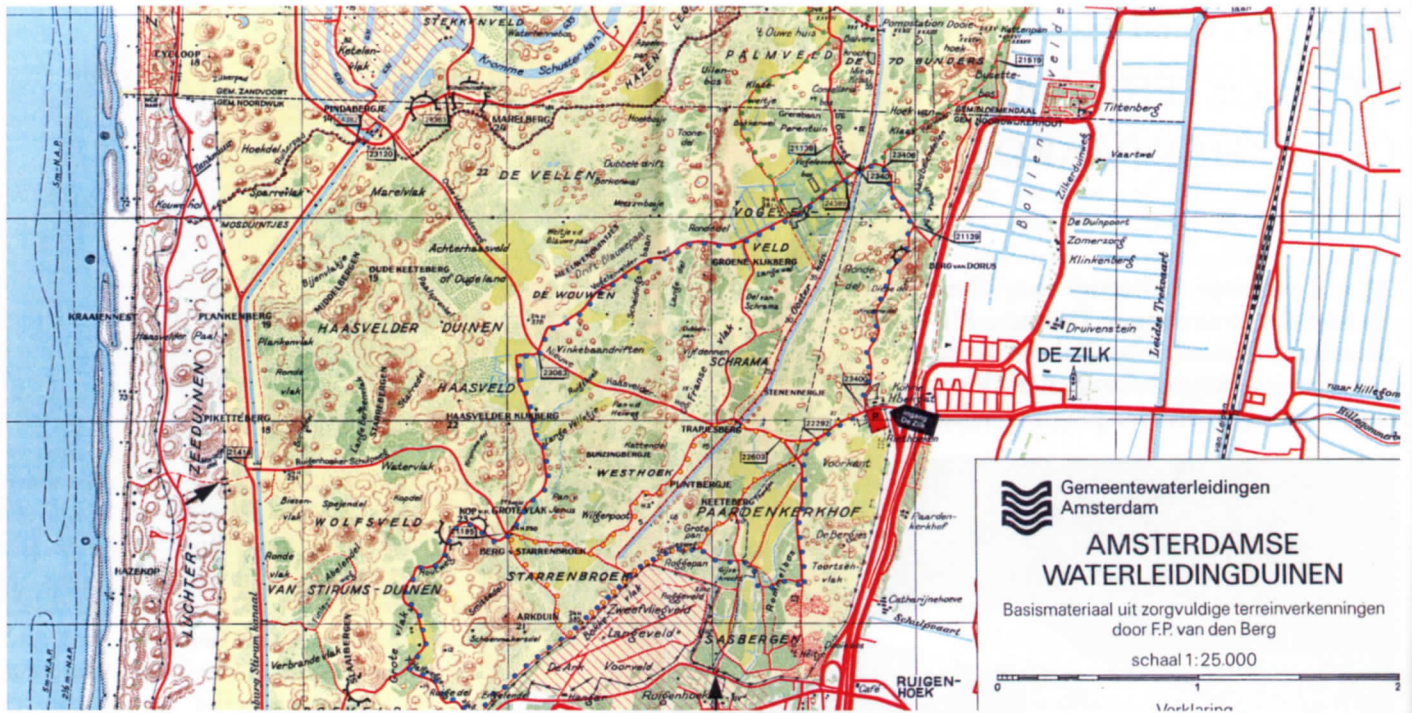
Na aankomst van Bernhard werd eerst het dejeuner gebruikt in de jachtkamer van *Het Paardenkerkhof*. Dit was een vrij donkere ruimte met jachtaferelen en jachttrofeeën. Daar hulde Bernhard zich ook in zijn jachttenuue. Hij ging zich die dag voor het eerst toeleggen op de fazantenjacht, het zogenaamde kleinwild. Het was niet het ideale weer hiervoor, het motregende met af en toe een flinke bui. Het gezelschap liet zich hierdoor echter niet uit het veld slaan en dreef op 'sportieve' wijze 183 fazanten over de geweren. Daarbij nog een paar dozijn houtsnippen, zodat er "een mooi tableau kon worden

samengesteld", zo vermeldt de uitgave van "De Nederlandsche Jager" van 14 november 1936.

Bernhard was zeer enthousiast over zijn eerste echt Nederlandse drijfjacht op kleinwild en vooral over het werk van enkele golden

Het in 1928 door de gemeente Amsterdam afgebroken jachthuis van "Het Paardenkerkhof" in de duinen. Het huis was bewoond door Cees Duivenvoorden en zijn zoon en opvolger Piet, beiden bijgenaamd "De Kwik" (tekening: E.M. van der Lans-Lengers, prentbriefkaart uitgave "Stichting Genootschap 'Oud de Zilk'")

Kaart van de "Amsterdamse Waterleidingduinen" (detail). Onder zwarte pijl "ingang De Zilk", het nieuwe Paardenkerkhof aan de Zilkerduinweg (Gemeentewaterleidingen Amsterdam 1991)

retrievers, de zogenaamde verloren-apporteurs. De jachtpartij werd besloten met een diner ten huize van de baron en baronesse van Hardenbroek te Bennebroek, waarbij ook prinses Juliana aanwezig was.

De jachtopzichter

Piet van Duivenvoorden (1898-1963) woonde als jachtopzichter in jachthuis *Het Paardenkerkhof*. Hij was in dienst van jonkheer Dedel en daarna van baron van Hardenbroek. Zijn voornaamste taak was te zorgen voor ruim voldoende wild om op te jagen in het jachtseizoen. Hij leerde het vak van zijn vader en voorganger Kees van Duivenvoorden. Beiden hadden als bijnaam "De Kwik" omdat ze onverwacht snel ter plaatse waren als stropers hun slag wilden slaan.

Bij *Het Paardenkerkhof* was het dus zaak te zorgen voor een grote hoeveelheid fazanten. Piet van Duivenvoorden verzamelde daarom fazanteneieren in de duinen voordat eksters en Vlaamse Gaaien ze konden leegslurpen. Thuis liet hij de eieren uitbroeden door kippen. Daarna gingen ze naar een fazantendrift, een deel van het jachtgebied waar fazanten werden uitgezet en bijgevoerd. Bij de jacht werd dit terrein 'uitgeklopt' door de drijvers. Voor de jachtpartij werden voornamelijk fazantenhannen ingezet, de hennen waren voor de voortplanting.

Stropers wisten dit natuurlijk ook en trachtten 's nachts deze fazanten te verschalken. De jachtopzichters op hun beurt hadden natuurlijk ook hun trukendoos. Zo verscholen ze zich in een lichtdichte keet op een hoog duin of spanden zwarte draden over de voerbanen. Ook harkten ze 's avonds de ingangen van het duin aan, zodat ze de volgende ochtend konden zien of er 's nachts nog iemand de duinen was ingegaan. Tot hun verbazing zagen ze op een morgen dat er alleen maar mensen uit waren gekomen. Ze begrepen dat de stropers zo slim waren geweest de ingang achteruit in te lopen.

Vreemd genoeg werden stropers ook ingezet als drijvers bij een jachtpartij. Zo wisten ze ook wanneer prins Bernhard kwam

jagen en dat er de nacht ervoor veel fazanten uitgezet werden. Het was dan een koud kunstje om 's nachts een zak vol fazanten uit de bomen te schieten (met geluidsdemper natuurlijk). Soms werden ze op heterdaad betrapt. Een stroper die zich voor de rechtbank te Leiden moest verantwoorden en zich tegen

Bernhard demonstreert in 1936 aan zijn verloofde prinses Juliana de werking van het jachtgeweer.

een duinverbod verweerde met de woorden: "Maar ik ben een natuurliefhebber", kreeg van de rechter te horen: "Hoe kan dat nou, terwijl je fazanten dood schiet". De stroper antwoordde daarop: "Elk jaar worden er tienduizend fazanten uitgezet alleen voor de jacht. Twee dagen geleden heb ik geholpen bij de drijfjacht in het duin. Dan zit Prins Bernhard op een krukje en schiet ze zo uit de lucht."

Hij kreeg een boete van f 50,-, kocht een 'mooie Diana' (luchtbuks) en schoot nog dezelfde week voor f 250,- aan fazanten.

"Ted van de Wesselse Bergen", labrador

Jachtopzichter Cees Hoogewerf (1917-2000) uit De Zilk was in dienst van C.M. Reinders Volmer en had een goede band met prins Bernhard. Ze hadden allebei een labrador. Die van prins Bernhard had als stamboomnaam "Ted van de Wesselse Bergen". Die van Cees Hoogewerf heette "Merlijn" en had als stamboomnaam "Sybille van het Naaldenveld". Cees ging op 31 december 1974 met de prins mee naar een jachtpartij op landgoed *Zandenburgh* bij Doorn. Toevallig was Merlijn loops en normaal gaat zo'n hond dan niet mee op jacht. Hoe het heeft kunnen gebeuren is in nevelen gehuld, maar feit is dat Merlijn die dag door Ted van de Wesselse Bergen is gedekt. De prins was niet echt gecharmeerd van deze actie maar kon denk ik wel begrip opbrengen voor zijn hond en nam het sportief op. Vermoedelijk kreeg hij wel de eerste keus uit het nest, dat werkelijk een koninklijke worp was: 11 zwarte en gele puppies! Een gele reu hield de familie Hoogewerf zelf en deze werd "Yourin" genoemd.

Zo heeft er dus een koninklijke hond in De Zilk rondgelopen en heeft prins Bernhard ook op die manier zijn sporen nog nagelaten in De Zilk. Fazanten zijn er nauwelijks nog. Vanaf halverwege de jaren '70 werden de contracten met de jachtopzichters niet meer verlengd. Zij kregen een functie als duinwachter. De duinen werden een recreatie- en waterwingebied.

Links: de voorste hond is Merlijn, met de stamboomnaam Sybille van het Naaldenveld, als pup. Zij werd in 1971 gedekt door de labrador van prins Bernhard. Rechts: hond Yourin, 'de koninklijke hond', nakomeling van Merlijn en Ted van de Wesselse Bergen (foto's W. Hoogewerf, De Zilk)

Met dank aan Theo van Gijlswijk (voorzitter Stichting Genootschap "Oud de Zilck"); W. Hoogewerf (De Zilk); Martin Klein (De Zilk) en Véronique van Meurs (duinwachter PWN).

Literatuur

- Boer, P. de & M. Witteman: *Ons dorp De Zilk*, Noordwijkerhout 2000.
- Baeyens, Gert & Jaap Duyve: *Lezen in het duin; historie en landschap van de Amsterdamse Waterleidingduinen*. Samengesteld naar gegevens van F.P. van den Berg, Gemeentewaterleidingen, Amsterdam 1991.
- Mulder, Roel J.: *De opstallen van het Paardenkerkhof en de bewoners daarvan*, Historische Werkgroep Amsterdamse Waterleidingduinen.
- Smelt Woodland (Moustache), L.: *Prins Bernhard van Lippe-Biesterfeld als Jager*, in: *De Nederlandsche Jager*, jrg. 42, nr. 20, 14 november 1936, p. 29-30.
- Terra Salica (periodiek): 2007, nr. 1; 2008, nr. 1 en 2012, nr. 1.

Prins Bernhard (in korte broek met laarsjes en geweer) en zijn jachtgezelschap voor de laatste konijnenjacht op het jachtduin "Het Paardenkerkhof" begin jaren '70. Vanaf 1954 kwam geleidelijk het myxomavirus vanuit Frankrijk naar Nederland. Vele konijnen werden slachtoffer van deze epidemie. Toen zij dit weer te boven kwamen, vielen zij vanaf 1980 ten prooi aan vossen. (foto archief F.P. van den Berg)

Bührmann: de Diemense Adjudant van Oranje

EEN TRAGEDIE MET CHRIS BÜHRMANN, EDDY DE GEER VAN OUDEGEIN EN WIM PASDELOUP IN DE HOOFDROLLEN

Taco ten Dam

De 22-jarige Amsterdamse rechtenstudent J. Chris Bührmann (1912-1968) meldde zich in 1934 als volontair in het raadhuis van Diemen aan de Hartveldseweg. Door een reeks toevalligheden raakte de jongeman al in het begin van de Duitse bezetting in de kringen van de Ordedienst (OD)¹ terecht. Tegen het decor van een dorp in de Tweede Wereldoorlog staan in dit artikel drie verhalen met Diemense raakvlakken centraal: het verhaal van Chris Bührmann als lid van de OD, de tragedie rond oorlogsburgemeester jhr. mr. Lodewijk Eduard (Eddy) de Geer van Oudegein (1907-1985) en zijn vader jhr. mr. Dirk Jan de Geer (1870-1960), minister-president van het oorlogskabinet in Londen, en het verraad van de drukkerij van het illegale "Vrij Nederland" aan de Ouderkerkerlaan 7.

Christelijk-Historische Unie en Diemen

In de jaren dertig van de vorige eeuw waren de bewoners in de verzuilde samenleving van Diemen voor ongeveer éénderde katholiek, éénderde Nederlands hervormd en voor 10% gereformeerd. In Diemen was de CHU weliswaar niet de grootste politieke partij, maar wel een belangrijke partij die in het verzuilde samenlevinkje zeer actief was. De leden vonden elkaar in de hervormde kerk bij de Diemerbrug en in het verenigingsleven. Al van verre was het markante kerkgebouw aan het begin van de Ouderkerkerlaan al te zien. Een beetje on-Diemens eigenlijk, niet zo passend bij de bescheidenheid van de Diemenaren. Zelfs de katholieken, doorgaans toch vaak uitbundig in hun architectuur waarbij niet op een metertje werd gekeken, had-

In 1938 was het 40 jaar geleden dat prinses Wilhelmina werd ingehuldigd in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Ook het gemeentehuis van Diemen werd voor deze feestelijke gelegenheid geheel versierd (foto coll. Gemeentearchief Diemen)

Ter gelegenheid van het huwelijk tussen prinses Juliana en prins Bernhard op 7 januari 1937 werd in een muur van het Diemense gemeentehuis een gedenksteen ingemetseld (foto Wiard Krook)

den in 1910 een wat teruggetrokken kerkgebouw neergezet aan de Hartveldseweg. Al was ook deze toren van verre zichtbaar. Even verderop aan dezelfde Hartveldseweg stond sinds 1880 het Diemense raadhuis, een groot maar eenvoudig gebouw dat een soort twee-onder-een-kap vormde. In de muur links van de entree van het raadhuis zat sinds 1937 een eenvoudige herdenkingssteen gemetseld, die de verbondenheid van Diemen met het koninklijk huis symboliseerde.² Die band leek nog inniger geworden door het ongeluk van Prins Bernhard op 29 november 1937 aan de Muiderstraatweg. De prins gebruikte dit voorval zo vaak in stoere verhalen dat Diemen daarmee ook de geschiedenisboeken inging.³

Ideale stageplek

Diemen was voor de Amsterdammer Chris Bührmann dus de ideale stageplaats. Een plek bij de overheid in een rustige omgeving met veel partijgenoten en een burgemeester van de juiste partij. Als lid van de *Christelijk Historische Unie* (CHU) was het immers zijn ideaal zijn talenten in dienst te stellen van een overheid, die volgens het Program van Beginselen van de partij "is geroepen de Christelijk-historische grondslagen van het volksleven te bevestigen en de Christelijke beginselen in het staatsleven te eerbiedigen." Bührmann was ervan overtuigd dat Nederland bestuurd moest worden als een Christelijke staat in protestantse zin. Gemeentelijke administratie en organisatie waren zijn passie. Eerst werkte hij gedurende twee jaar als volontair bij burgemeester jhr. mr. C. Dedel op het gemeentehuis van Abcoude. Toen Dedel kamerheer van koningin Wilhelmina werd

vroeg hij aan de Diemense burgemeester mr. A.J. de Wolff of hij in deze gemeente verder ervaring mocht komen opdoen. De Wolff en Bührmann kenden elkaar van de *Vrijwillige Burgerwacht* in Amsterdam.

Eddy de Geer van Oudegein

In 1937 werd het voor Bührmann nog interessanter toen de 30-jarige jonkheer Eddy de Geer van Oudegein zijn baas werd. Net als Bührmann was hij meester in de rechten, van hervormde huize en lid van de CHU. Eddy was de zoon van de in 1937 in hoog aanzien staande en gerespecteerde staatsman Dirk Jan de Geer. Sinds Eddy de Geer op zijn 23-ste jaar volkomen onverwacht een bijzondere erfenis in de schoot geworpen kreeg van een tante die hij nauwelijks kende, zette hij vol trots de toevoeging "van Oudegein" achter zijn naam. Tante had hem namelijk het zeventiende-eeuwse kasteeltje *Oudegein* nagelaten, met bijgebouwen en een bijna onafzienbare hoeveelheid land eromheen.⁴

Vader De Geer bekleedde in verschillende kabinetten ministersposten waaronder Financiën en was jarenlang partijleider van de CHU. Toen hij in 1933 Minister van Staat werd, leek zijn politieke carrière erop te zitten. Dirk de Geer was immers al 67 jaar toen volontair Bührmann zijn zoon Eddy op 1 december 1937 de hand drukte.

Mobilisatie

Het beviel Chris Bührmann zodanig in Diemen dat hij officieel in dienst trad als ambtenaar bij de gemeente Diemen. De Tweede Wereldoorlog wierp echter zijn schaduwen vooruit. Ook in Diemen had men het druk met de voorbereidingen van een mobilisatie. Op 29 augustus 1939 begon de mobilisatie en moesten ook de dienstplichtigen van de lichteningen 1924 tot en met 1939 naar hun commandanten vertrekken. 's Avonds om half 12 trad een soldaat nog even snel in het huwelijk in het raadhuis. Op 1 november werd Diemen een militair dorp toen in het land de staat van beleg werd verklaard. Er kwamen drie stafkwartieren in Diemen. Bührmann, organisator en burgerwachter in Amsterdam, voelde zich als een vis in het water. Zelf bemoeide hij zich actief met de luchtbeschermingsdienst. Na een gespannen tijd met veel dreigementen kon een Duitse inval in Nederland niet uitblijven.

Bedrukte gezichten en gestrekte armen

Op die warme zonnige dag van 15 mei 1940 ging de plaatsnaam "Diemen" meteen al ongevraagd de geschiedenisboeken in. De nacht ervoor was het al een drukte van belang geweest op de Hartveldseweg en de Muiderstraatweg. Terugtrekkende Nederlandse militairen belden aan bij de huizen om de bewoners te vragen emmers water buiten te zetten "voor het drenken der paarden." Ook fietsers met veel bagage, verpakt in beddenzakken, trokken mee met de militairen. Uit woede over de capitulatie van Nederland schoten op de vroege ochtend soldaten hun geweren leeg of gooiden ze zo bij de Diemerbrug in het water.⁵ Later op de

Omslag van het boek "Koud bloed; true crime magazine" met de auto van prins Bernhard waarmee in 1937 in de Muiderstraatweg te Diemen op een vrachtwagen reed

dag kwamen de Duitse troepen. Bedrukte gezichten bij de meeste burgers, angstige gevoelens vooral bij de joodse immigranten in Diemen, maar ook triomfantelijke en uitgelaten dorpsgenoten om de overwinning van de nationaal-socialisten. Met gestrekte arm en chocoladerepen verwelkomden zij de naar Amsterdam rijdende en marcherende Duitse soldaten.⁶

Wethouder Amsterdam bij grens Diemen

Met een witte vlag binnen handbereik wachtte de Amsterdamse wethouder Cor Kropman bij de Hartveldsebrug in Diemen de Duitse commandant op. Op korte afstand had de Diemense burgemeester Eddy de Geer van Oudegein al een paar nachten zijn bed in het raadhuis staan. Met ingehouden woede zal ook hij met de andere aanwezigen, onder wie Chris Bührmann, een blik hebben geworpen op de weg voor de deur waar onophoudelijk Duitse troepen verder trokken.

De aankomst van een peloton militairen op de Hartveldseweg na de afkondiging van de mobilisatie in augustus 1939 (foto coll. Gemeentearchief Diemen)

De Amsterdamse wethouder Cor Kropman ontvangt op 15 mei 1940 de commandant van de Duitse troepen bij grens van Diemen en Amsterdam. Kropman had voor de zekerheid een witte vlag meegenomen

Maar ook met een onbestemd gevoel. Mochten de burgemeester en wethouders in functie blijven? En de ambtenaren? In een dorp als Diemen wist iedereen hoe de verhoudingen lagen. Ook was over het algemeen bekend wie in het dorp lid waren van de *Nationaal-Socialistische Beweging* (NSB) en de nieuwe orde nastreefden. Hoe zou dit verder gaan nu zij zich gesteund konden voelen door hun Duitse broeders? En wat ging er met zijn vader gebeuren die op zijn oude dag was teruggeroepen en tegen wil en dank minister-president was van een land in oorlog?

Persoonlijke tragedie Eddy de Geer van Oudegein

Voor de jonge burgemeester De Geer van Oudegein was het begin van de oorlog ook een persoonlijke tragedie. Koningin Wilhelmina had nog een keer een beroep gedaan op zijn 70-jarige vader. De oude Dirk de Geer kon niet weigeren en was nu niet alleen minister-president van Nederland, maar sinds kort de man die Nederland in een oorlog leiding moest geven. Het was voor een zoon, die een warme band had met zijn vader, pijnlijk om te ervaren dat het imago van de tot dat moment alom gerespecteerde politicus in een paar weken veranderde in een besluiteloze man in de verkeerde functie op de verkeerde plek. Op de dag van de inval had zijn vader nog met goedkeuring van koningin Wilhelmina een verklaring opgesteld waarin de schending van de neutraliteit werd gehekelde. Maar twee dagen daarna had de ongeduldige Wilhelmina al schoon genoeg van de vergaderende en besluiteloze politici. Zonder De Geer in te lichten verliet koningin Wilhelmina en haar gevolg, op advies van generaal Winkelmann, het land. Uiteindelijk maakte ook het kabinet de oversteek. In Londen maakten de ministers onder leiding van De Geer een ontredderde indruk. Of zoals een insider in zijn dagboek noteerde: "Zij maakten de indruk van een rijtje duiven in de dakgoot op een regenachtige namiddag."⁷

Eddy, het zonnetje op de weg

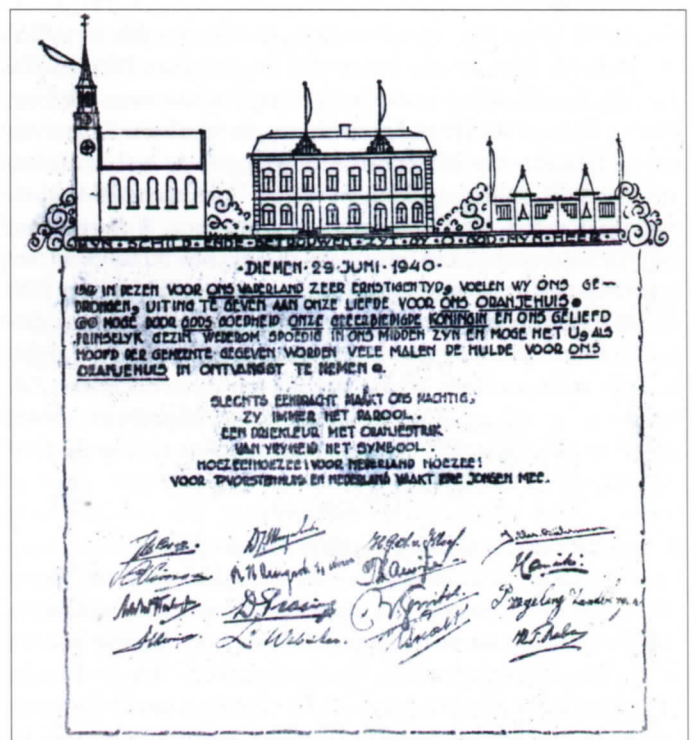
De tegenstelling tussen Wilhelmina en De Geer bleek groot. In de emotionele radiotoespraken van Wilhelmina klonk van meet af een toon van woede, strijd lust en haat tegen de nazi's door. De Geer was een bedachtzame weifelaar die moeizaam en omslachtig formuleerde en het de plicht achtte van de Nederlandse autoriteiten om nauw samen te werken met de Duitse bezettings-

macht in het belang van de bevolking. Het waren niet alleen de woorden van een ontredderde staatsman, maar indirect ook de woorden van een vader naar een zoon die zo'n Nederlandse autoriteit was, al was dat dan in het kleine Diemen in Nederland. Hoe zal Eddy daarop gereageerd hebben en hoe hield hij zich staande als 'de zoon van' in het raadhuis van Diemen? Was hij niet het "zonnetje op de weg" zoals zijn vader hem in rustiger dagen noemde?⁸ Het zou allemaal echter nog veel erger worden voor Eddy de Geer van Oudegein.

Bloemen en tekening

In de eerste dagen van de bezetting leek er een onwerkelijke kalmte te heersen in het land. Onder de oppervlakte broeide het echter, ook in Diemen. Al heel

snel sloten enkele Diemenaren, onder wie gemeenteambtenaar Reinier Ruigrok van der Werve zich aan bij het *Legioen van Oud-Frontstrijders* (LOF). Ook de burgemeester zat in het netwerk, maar kon voorlopig niet meer doen dan een oogje dichtknijpen als het raadhuis heimelijk gebruikt werd voor activiteiten van het groepje. De burgemeester kreeg een hart onder de riem gestoken op zaterdag 29 juni 1940. Op die warme zonnige dag, de verjaardag van Prins Bernhard kreeg burgemeester De Geer van Oudegein in het raadhuis een bos oranje bloemen overhandigd met een tekening die aan duidelijkheid niets te wensen overliet. De ondertekenaars onder wie Chris Bührmann, Reinier Ruigrok van der Werve en gemeentebode Van Kleef, hoopten op

Op 29 juni 1940, de verjaardag van prins Bernhard, kreeg burgemeester De Geer van Oudegein van zijn ambtenaren deze vaderlandslievende tekening. Onder de ondertekenaars waren onder andere Reinier Ruigrok van der Werve, Chris Bührmann en gemeentebode Van Kleef (coll. Gemeentearchief Diemen)

een spoedige terugkeer van de koningin en het prinselijk gezin.⁹ Blijkbaar hadden de Duitsers door een terughoudend optreden de illusie gegeven dat een weerwoordje toegestaan was. De angst voor Duitse repercussies zat er de begindagen van de oorlog nog niet in.

De Geer sr. in Londen

Eddy de Geer, orangist en loyaal CHU-politicus, zal blij geweest zijn met de steun van zijn directe omgeving. Hij kon wel wat opbeurende woorden gebruiken als burgemeester in oorlogstijd. En dan ook nog eens zijn bejaarde vader onder vuur in Londen. Koningin Wilhelmina, de onverzoenlijke, onderdrukte haar minachting voor de in haar ogen laffe houding van de oude politicus niet. Zij vond De Geer een defaitist, een zwakke broeder en het liefst wilde zij zo snel mogelijk van hem af. Ook haar schoonzoon prins Bernhard, wiens verjaardag zo aangrijpend gevierd was op het Diemense stadhuis, was één in het oordeel met zijn schoonmoeder. Van de society prins was sowieso bekend dat hij, ongekend over welke politicus het ook ging, weinig respect voor het politieke bedrijf had. Hoewel Bernhard in Londen was en zich Nederlander trachtte te voelen, stroomde zijn Duitse bloed nog steeds sneller als hij een uniform zag. Hij had nou eenmaal meer met militarisme, met rangen en standen en de hele wereld daaromheen.

Harde woorden Wilhelmina

De pacifistisch ingestelde Dirk de Geer op zijn beurt gruwde van het optreden van Wilhelmina van wie hij vond dat ze veel te onverzoenlijk was tegenover de Duitsers. In dit geval betekende dat de samenwerking zoeken met de Duitse bezetter. Los van de verschillen in zienswijze, miste De Geer zijn familie, zijn kinde-

Jhr. mr. D.J. (Dirk Jan) de Geer (1870-1960)

Jhr. mr. L.E. (Eddy) de Geer van Oudegein (1907-1985)

ren in Nederland en Nederlands-Indië, en niet in het minst zijn vrouw die in Nederland was achtergebleven. Hij zal toch altijd wel een ander beeld hebben gehad bij een leeftijd van 70 jaar als een alom gerespecteerd politicus in ruste en een opa die met zijn kleinkinderen kon spelen misschien? Zoon Eddy de Geer zal in Diemen via *Radio Oranje* ook de harde woorden van Wilhelmina gehoord hebben. Zijn vader leek de weg kwijt te zijn of zoals Wilhelmina het tegen intimi beeldend verwoordde: "Ik vraag me af hoeveel er bij hem uit wandelen zijn."¹⁰

Zoon Eddy wanhopig in Diemen

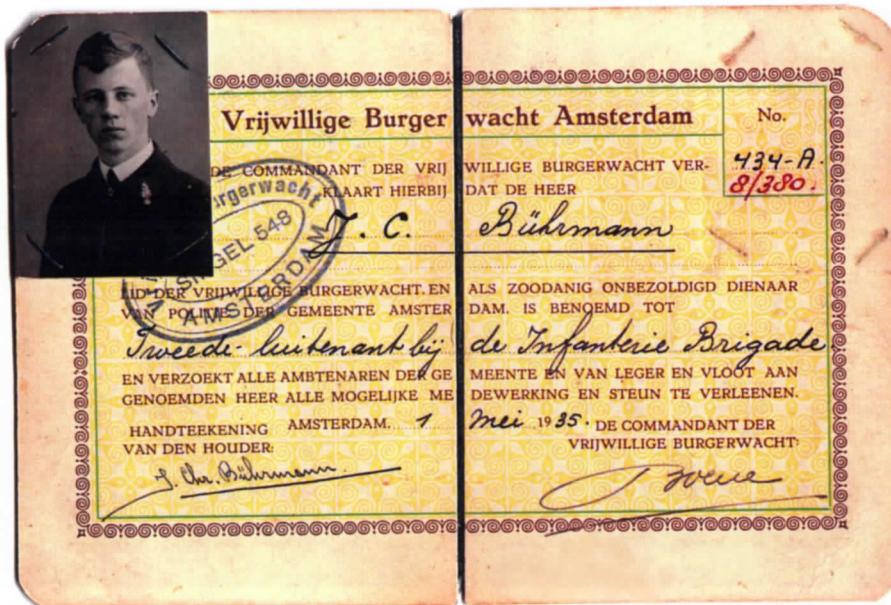
Voor Eddy in Diemen een dilemma om gek van te worden: burgemeester, Oranjeman en de zoon van een oude vader die in het buitenland in hevig conflict was met de koningin. Maar de laatste was onverbiddelijk en ontsloeg hem om gezondheidsredenen. Het kostte haar persoonlijk moeite: "Dirk is au fond een goed mensch en begrijpt werkelijk niet waar het om gaat."¹¹ Het werd nog erger toen zijn vader tegen de wens van de regering via een slinkse weg terugkeerde naar Nederland. Hij werd bijkans melaats verklaard en moest zien verder te leven met de schimpscheuten van het Koninklijk Huis en de bevolking. Zoon Eddy had het er heel erg moeilijk mee. Hij was wanhopig over de terugkeer van zijn vader. Hij wist niet wat hij moest doen en kreeg van zijn vrienden het advies: "Laten vallen of verdedigen." Hij koos voor het laatste, hoe moeilijk hij dat ook vond. Zijn vrouw Annie had meer moeite om de afkeuring van haar schoonvader voor zich te houden.¹²

Het gezin van Dirk de Geer circa 1919. Links van hem zit Jetty en rechts Heddy, Lizzy, zijn vrouw Ria, Lex en Eddy (foto Nationaal Archief)

Burgemeester De Geer en Bührmann

Op het raadhuis in Diemen vond De Geer van Oudegein enige steun bij Chris Bührmann. De vele overeenkomsten tussen de beide mannen moesten wel een klik

Identiteitsbewijs van de 'Vrijwillige Burgerwacht Amsterdam' van J.C. Bührmann uit 1935 (archief NIOD)

tussen de twee CHU-leden opleveren. Als meesters in de rechten met hetzelfde geloof en een gelijke politieke voorkeur hadden zij in de spannende tijden voor de oorlog veel gepraat over de dreiging van een oorlog. Bührmann, met zijn Burgerwacht-ervaring in Amsterdam, kreeg de leiding over de luchtbeschermingszaken in Diemen. Zo nestelde hij zich in het netwerk van Diemenaren die ertoe deden. Het netwerk zou hem later nog goed van pas komen. Hij leerde jonkheer Daan Bicker kennen, de zoon van een vroegere burgemeester, die cursussen luchtbescherming gaf in het dorp. Ook de leden van de hervormde kerk in Diemen werden bekenden, zoals de weduwe mevrouw Adriana de Wild-van Dijk, die een boekhandeltje dreef met een piepklein drukkerijtje aan de Ouderkerkerlaan 7 pal tegenover de hervormde kerk.

Bührmann en Burgerwacht

Al in 1935 was Bührmann in Amsterdam lid geworden van de *Vrijwillige Burgerwacht*. Hij kreeg de rang van tweede luitenant bij de infanteriebrigade. Nadat de Burgerwacht door de Duitsers ontbonden was, kreeg Bührmann in september 1940 een telefoontje van een oude vriend. Samen hadden ze op het gymnasium gezeten en later de opleiding voor officier bij de Amsterdamse Burgerwacht gevolgd. Het tekent de afstandelijkheid van Bührmann, een kenmerkende houding die vaak bij hem voor onduidelijkheid zou zorgen, dat hij de zeer goede vriend zonder zijn voornaam als G.M.J. Winter introduceerde in zijn geschreven oorlogsherinneringen.¹³ De twee vrienden besloten hun oude netwerk van de Burgerwacht aan te wenden om een geheime groepering te vormen die onmiddellijk in actie kon komen als de Duitse bezetter de Nederlandse bodem weer zou verlaten. Wellicht een naïeve gedachte in september 1940 voor iemand die een paar maanden daarvoor de superieure Duitse troepenmacht op 10 meter afstand voorbij had zien trekken.

Burgemeester De Geer van Oudegein en het LOF

Naïef of niet, het was tekenend voor een gevoel van verzet bij de twintiger Chris Bührmann en zijn vriend. Op een of andere manier wilden zij lucht geven aan hun afkeer van de bezetter. Zij bespraken de mogelijkheden van een geheime organisatie, al waren het vooral plannen en huiskamergesprekken. Het

was Eddy de Geer van Oudegein niet ontgaan dat Chris Bührmann iets wilde doen met zijn heimelijke ongenoegens. Een maandje na het gesprek met zijn vriend polste de burgemeester Bührmann of deze wilde toetreden tot het *Legioen van Oud-Frontstrijders* (LOF).¹⁴ En hoewel het een Legioen was dat nooit een legioen werd, was ook dit een goedbedoelde poging om een geheim leger te vormen.¹⁵ Uitgerekend De Geer van Oudegein bleek rechtstreeks in verbinding te staan met de Amsterdamse afdeling. Daar waren inmiddels al heel wat heren met een grondige afkeer van het nationaal-socialisme clubjes aan het vormen. Al is het opmerkelijk dat het LOF voor de zekerheid joden uitsloot van het lidmaatschap omdat dat voor de organisatie een extra risico zou meebrengen.¹⁶ De bekendste clubjes waren voor zover bekend een organisatie rond

mr. C. van Rij, een reservekapitein der Artillerie, het LOF en de OD. Bührmann was lid van zowel het LOF als de OD en vormde zo een belangrijke schakel in de eenwording van de verschillende organisaties. De focus van de OD bleef overigens de invulling met militair gezag van de lacune bij vertrek van de Duitsers; van actief, laat staan gewapend verzet was bij de OD geen sprake.¹⁷

Arrestaties

Toen de naïviteit van het eerste jaar langzaam plaatsmaakte voor meer ernst, vonden de Duitsers blijkbaar dat de heren van de Amsterdamse OD hinderlijke trekjes begonnen te vertonen. Bij de eerste contacten verliep de kennismaking met de *Gestapo* nog in een vriendelijke sfeer. Zo deelde het hoofd van de OD Vervooren tijdens een bijeenkomst van de OD en het LOF mee dat hij bezoek had gehad van de *Gestapo*, alsof er een kennis was langs geweest: "Het was de Heeren om het even of ik mede ging of niet; daarop heb ik met goedvinden van de Heeren het laatste gekozen."¹⁸ Het leek meer een leugentje om bestwil om Vervooren een reden te geven zich even terug te trekken uit het aanvankelijk tamelijk ongevaarlijke illegale circuit. Dat deden wel meer OD-ers als het te link werd. De principiële OD-ers maakten zich door het verhardende klimaat in Amsterdam wel degelijk zorgen. Toen zij in het vizier kwamen van de *Sicherheitspolizei* (SIPO) en de *Gestapo*, leidde dat tot de eerste arrestaties. In het voorjaar van 1941 werden OD-leider Tourton Bruijns, de eerder genoemde Van Rij en ook Bührmanns vriend Winter gearresteerd en enige tijd vastgehouden.

Mevrouw De Wild in Diemen

Bührmann schakelde intussen in Diemen de drukkerij-boekhandel van mevrouw De Wild aan de Ouderkerkerlaan 7 in. In het drukkerijtje achter de winkel werkte Andries M. IJsendijk (1918-1975), een neef van mevrouw De Wild. In de drukkerij, die later zou uitgroeien tot een van de belangrijkste illegale drukkerijen in oorlogstijd, drukte Andries 25.000 enveloppen voor de *Ordedienst* die gebruikt zouden worden als de leden van de OD moesten worden gemobiliseerd. Deze drukopdracht was voor mevrouw De Wild de aanzet tot het ontstaan van een illegaal adres. Wat dat betreft, lag het rustige en wat saai ogende Diemen onschuldig

in de luwte van het bezette Amsterdam waar de Duitsers wél heel nadrukkelijk aanwezig waren. Het gastvrije onderkomen van ‘Tante Jeanne’ de Wild in Diemen was een ideale stek voor verzetsmensen om te werken of om even op adem te komen.

De Februaristaking en joden in Diemen

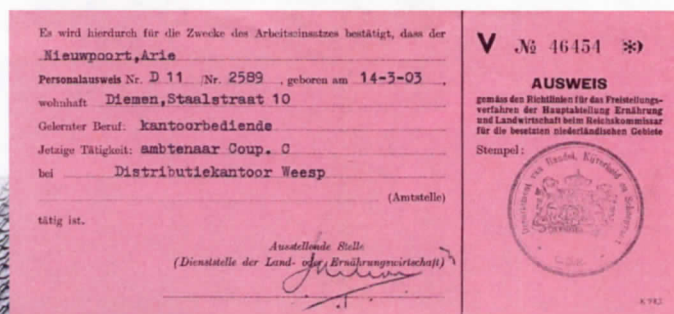
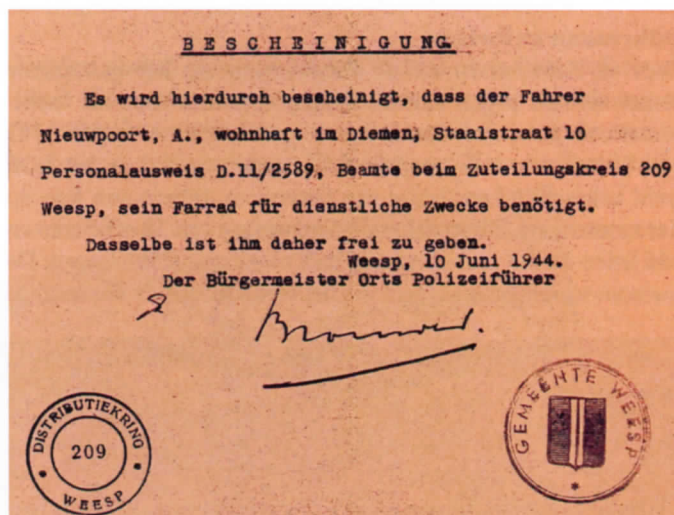
In zijn aantekeningen is Bührmann merkwaardigerwijs voorbijgegaan aan de Februaristaking van 25 februari 1941, waar je als Amsterdammer in die dagen toch iets van moet hebben meegekregen. De massale volksuiting waarbij de communisten een stevige vinger in de pap hadden, was blijkbaar niet echt het ding van de OD-ers. In Amsterdam voelden zij zich in die dagen meer op hun gemak in de huiskamer dan op straat in een rechtstreekse confrontatie met de bezetter. Toch kregen burgemeester De Geer van Oudegein en ambtenaar Bührmann ook in het raadhuis van Diemen het ware gezicht van de bezetter te zien. De Duitsers eisten in maart een opgave van alle gegevens van de in Diemen woonachtige joden. Het was een sluipend proces, maar uiteindelijk zou de registratie van de 91 joden gebruikt worden voor de deportatie van de joden.¹⁹

Profiteurs en onderduik in Diemen

Hoe wrang en achteraf onvoorstelbaar ook, het leven in Diemen ging verder. De meeste mensen deden wat zij altijd hadden gedaan. Soms maakte een NSB-postbode zich zo kwaad op schooljongens die ‘Vuile NSB-er’ riepen dat hij de jongens tot in het klaslokaal achterna ging.²⁰ En af en toe uitte de profiteurs zich schaamteloos. Zo kalkte de kringleider van de NSB aan de Hartveldseweg de stoep vol met beledigende leuzen aan het koningshuis.²¹ Aan de Ouderkerkerlaan konden zelfs de woorden opgetekend worden van een jongedame die zich met haar NSB-vriendje verheugde op haar ‘nieuwe’ woning in Betondorp: ‘Alles staat er nog, we kunnen er zo in. Zelfs de roze pantoffeltjes staan nog onder het bed.’²² Anderen zochten in hun wanhoop in Diemen beschutting voor lijf en goed. Een Amsterdamse tandarts gaf in Diemen zijn sportwagen in bewaring in de hoop deze in andere tijden weer te kunnen ophalen. De bekende Amsterdamse vrouwelijke grafisch ontwerper Fré Cohen kon er een tijdje onderduiken en sommige boeren namen ook onderduikers in huis.²³ Aan de Hartveldseweg zaten op twee hoog bij de familie Saan jarenlang twee joodse dames ondergedoken.²⁴ Gelukkig was er in Diemen ook de helpende hand van Arie Nieuwpoort, het hoofd van het Diemense distributiekantoor, die in samenwerking met gemeentesecretaris M. van Silfhout en gemeentebode Van Kleef distributiebonnen achterover drukte ten behoeve van onderduikers.²⁵

Arie Nieuwpoort (1903-1970)

Boven: bewijs voor Arie Nieuwpoort uit 1944 dat hij over een fiets mocht beschikken vanwege zijn werkzaamheden bij het distributiekantoor in Weesp en ‘ausweis’ van Arie Nieuwpoort als bewijs dat hij werkzaam was bij het distributiekantoor in Weesp (archief mw. D. Groen-Nieuwpoort). Links: de drukkerij-boekhandel van mevrouw De Wild aan de Ouderkerkerlaan 7. Achter de winkel bevond zich de drukkerij waar in 1942 het illegale blad ‘Vrij Nederland’ werd gedrukt. In het linker-gedeelte van het pand (Ouderkerkerlaan 5) was de sigarenwinkel van C. Hoogland gevestigd (foto archief HKD)

Jhr. Pieter Jan Six (1894-1986)

Bührmann euforisch

Toen in Amsterdam na de Februaristaking het gewapende verzet vormen begon aan te nemen, werd het voor het 'stille' verzet ook noodzaak om samen te gaan werken. In juli 1941 was Bührmann er bij toen de fusie tussen de OD en het LOF werd bekrachtigd ten huize van Vervooren. Bührmann kon op dat moment een adressenbestand inbrengen van 18 officieren en 165 leden die hij onderverdeeld had in vijf onderafdelingen. De meesten waren gerekruteerd uit het bestand van de voormalige

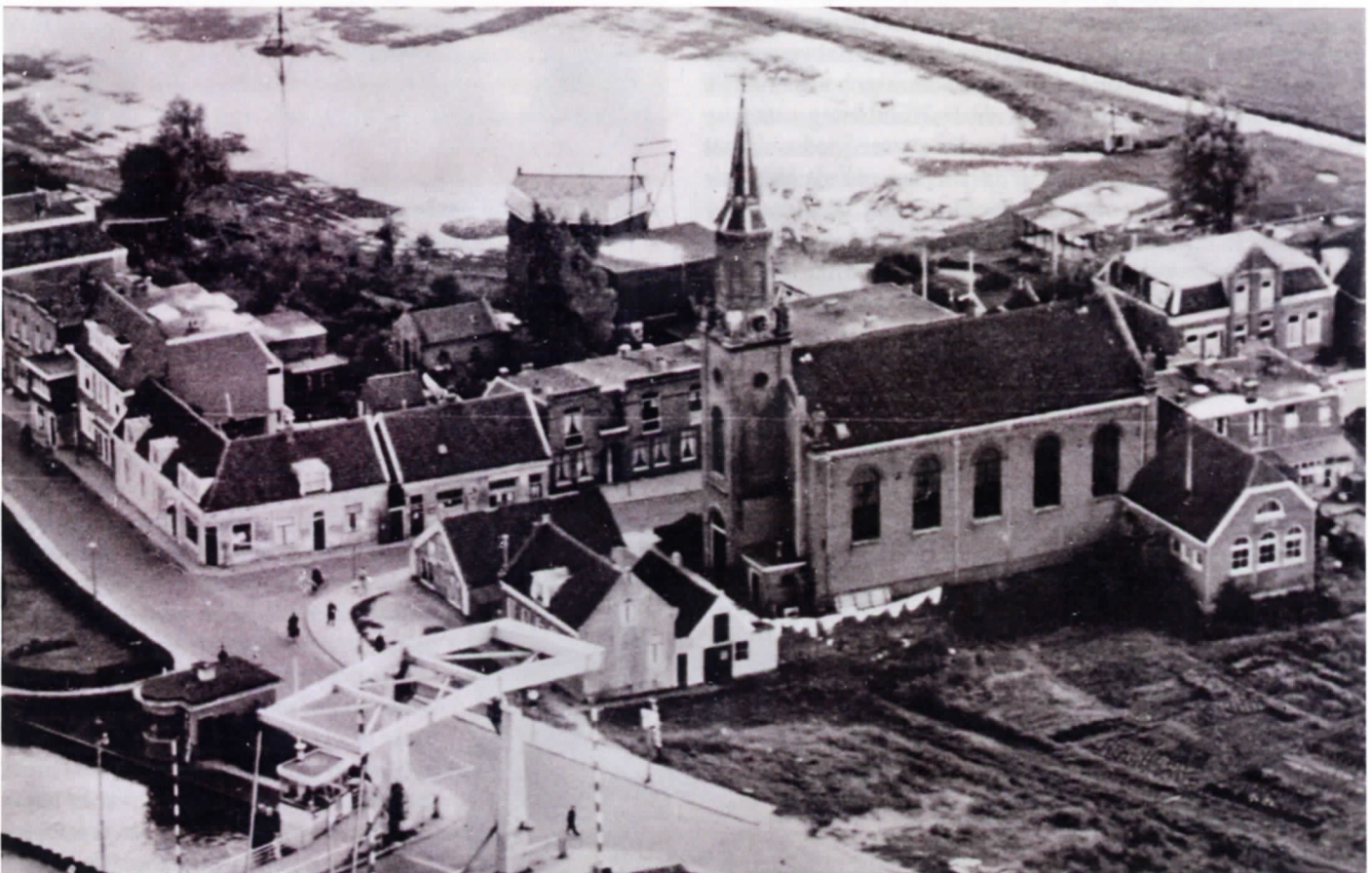
Burgerwacht. Bührmann, die met De Geer van Oudegein een bemiddelende rol had gespeeld, keerde die avond euforisch huiswaarts. In zijn aantekeningen formuleerde hij: "Gewapend met mijn officiersboekje van de Amsterdamsche Burgerwacht verliet ik het huis van Vervooren met de gelukkige gedachte, dat ik deze avond een overzicht had gekregen over de duistere wereld der militaire illegale organisaties."²⁶ Die duistere wereld bleek later overigens toen het wat lichter werd, wel mee te vallen. Zeker gezien de belachelijk kleine wapenvoorraad van de illegale militairen.

Bührmann ontmoet Six

Toen op 18 november 1941 OD-topman Van Heerde werd opgepakt, kwam Bührmann in contact met jhr. Pieter Jan Six. De vrijgezelle jonkheer, een telg uit een oud Amsterdams geslacht, maakte een diepe indruk op Chris Bührmann. Six was met zijn 47 jaar een stuk ouder, gefortuneerd en beschikte over een woning aan de Amstel in Amsterdam én een familielandgoed in 's-Gravenland. Dat waren geen omstandigheden om als *Engelandvaarder* koers te zetten naar de koningin in Londen. Toen in mei 1942 zo'n beetje alle belangrijke OD-ers in Amsterdam gearresteerd waren, nam Six, op verzoek en met veel tegenzin, de leiding van de OD, of wat daarvan over was, op zich. Van actief verzet tegen de Duitsers wilde Six zich van verre houden. Met Bührmann als adjudant was deze vanaf dat moment een grote meneer als de verbindingsman van de OD. Zijn tijd bij de Burgerwacht kwam hem nu goed van pas en gestaag breidde hij het OD-netwerk uit door heel Nederland.

"Vrij Nederland" en de Ordedienst

Korte tijd later legde Bührmann op verzoek van Six contact met Arie van Namen en Henk van Randwijk, de leiders van de illegale krant "Vrij Nederland". Six had een belang: hij wilde de OD in Londen op de agenda hebben. Hij zocht daarom de samenwerking met de veelgelezen illegale krant met respect en invloed

Luchtfoto van de hervormde kerk aan de Ouderkerkerlaan in Diemen-Zuid. De drukkerij van De Wild was gevestigd in het tweede pand vanaf de hoek (prentbriefkaart 1950 uitgave N.V. Luchtfoto Nederland, Leidschendam, archief HKD)

in Londen. En niet onbelangrijk: "Vrij Nederland" beschikte over een landelijk en betrouwbaar distributienetwerk. Als ruilmiddel had Six via zijn adjudant een betrouwbaar drukkerijtje in Diemen in de aanbieding.

Er werd afgesproken in de boekhandel van mevrouw De Wild aan de Ouderkerkerlaan 7, vlak over de brug in Diemen. Bührmann had daar al eerder drukwerk besteld voor de OD en hij kende mevrouw De Wild intussen goed. Mevrouw De Wild had geen twijfels. Zij ging akkoord ging met het gebruik van de drukkerij door de verzetsmensen waarop Henk Hos en Wim Speelman met een bakfiets een stencil-machine ophaalden in Noordwijk. "Vrij Nederland" was op dat moment in feite in handen van Henk van Randwijk, Arie van Namen, Henk Hos en Wim Speelman. Chris Bührmann had geen directe bemoeienis met "Vrij Nederland", maar onderhield voor de OD de contacten met de Vrij Nederland-groep. In Diemen gebruikte mevrouw De Wild haar contacten om een netwerkje op te zetten dat de krant in Diemen en Amsterdam-Oost verspreidde.

Mevrouw A. de Wild-van Dijk (1888-1963), alias 'Tante Jeanne'

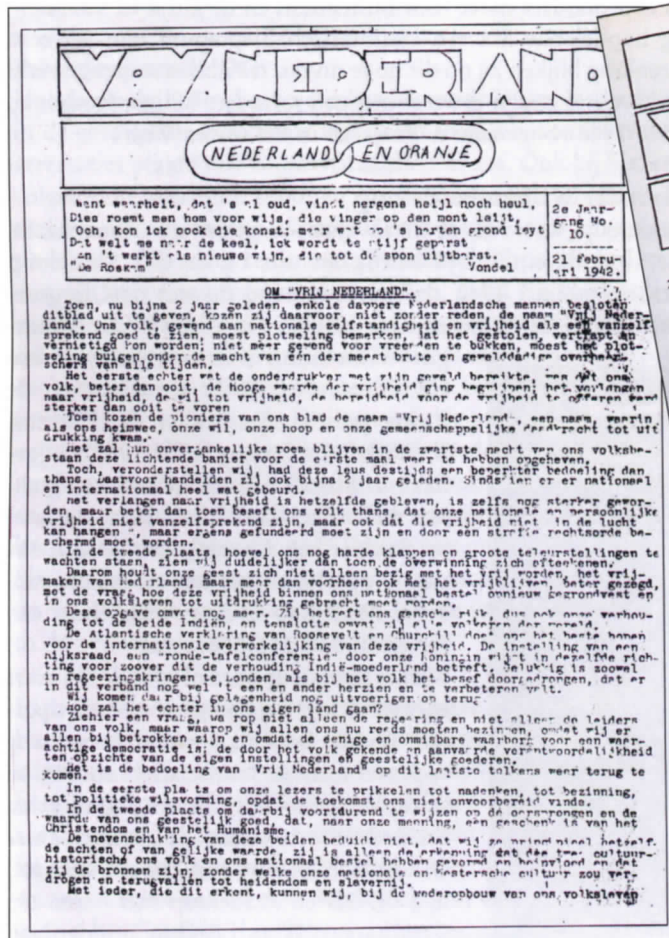

Andries M. Ijsendijk (1918-1975)

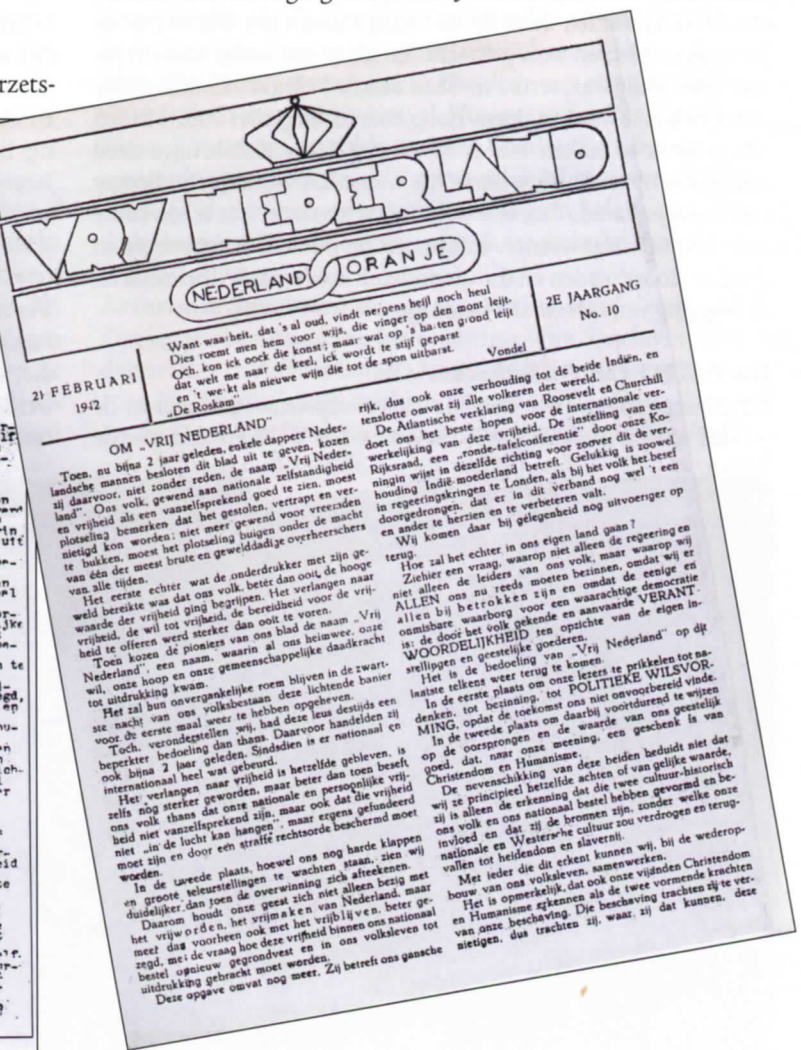
strijders, leek af en toe wel op een clubhuis van "Vrij Nederland". Henk Hos werkte er spionageplannen uit, Arie van Namen en Wim Speelman schreven er voor de krant en kwamen er even tot rust met de verzorging van 'Tante Jeanne'. Haar neef en drukker

'Tante Jeanne' in Diemen

Het huis van mevrouw De Wild, 'Tante Jeanne' voor de verzets-

De gestencilde uitgave van de illegale krant 'Vrij Nederland' van 21 februari 1942, jrg. 2, nr.10

De gedrukte versie van dezelfde uitgave van 'Vrij Nederland'. Mogelijk werd deze editie in Diemen gedrukt

Hebelotte Kohlbrugge (geb. 1914)

Henk P. Hos (1906-1944)

Wim Speelman (1919-1945)

Andries Ijsendijk durfde het op een gegeven moment aan om voor "Vrij Nederland" te gaan drukken. De bekende theologe Hebelotte (Hebe) Kohlbrugge werkte bij 'Tante Jeanne' de dossiers bij van de OD. Deze waren door Bührmann opgeslagen in de kelder van het raadhuis en werden door Reinier Ruigrok van der Werve met de kruiwagen heen en weer gebracht. En als er een ander soort type-machine nodig was, zette Piet Saan aan de Prins Hendrikkade het raam van zijn woning open. Hebe kon zo ongezien naar binnen om gebruik te maken van de *Remington*. Hebe Kohlbrugge deed ook ander opmerkelijk werk in het verzet. Zij was de grondlegger van de zogenaamde *Zwitserse Weg*. Via Zwitserland was er een route naar Londen waar koeriers informatie op microfilm, verborgen in boeken, doorsluisden en die uiteindelijk koningin Wilhelmina en de regering van informatie voorzagen.²⁷

Inval SIPO aan Ouderkerkerlaan

Op 22 september 1942 deed de *Sicherheitspolizei* een inval in de winkel annex drukkerij van mevrouw De Wild en arresteerde

haar neef, de drukker Andries Ijsendijk. Op 30 november arresteerden de Duitsers Henk Hos in een Haarlemse fotowinkel en negen dagen later Wim Speelman. Het kon niet anders zijn dan dat er verraad was van dichtbij. Dat bleek korte tijd later. Het verraad bleek het werk van een intimus van Chris Bührmann en Piet Six. Het moet voor Bührmann en de altijd zo voorzichtig handelende Six een traumatisch dieptepunt zijn geweest. Jarenlang blijken zij op dit hoge niveau te hebben samengewerkt en bevriend te zijn geweest met een verrader: Willem Padeloup (1917-1943), bijgenaamd 'Padje' en in het verzet 'Wolf'.

Verrader Willem Padeloup

Padeloup was een *ex-KNIL* cadet-sergeant uit Amsterdam, die al sinds eind 1940 betrokken was bij de OD. Padeloup werd in januari 1942 als vooraanstaand lid van de OD gearresteerd op het Scheveningse strand. Op verzoek van koningin Wilhelmina hielp hij de gezochte Het Parool-man Frans Goedhart en de linkse politicus-journalist dr. Herman B. Wiardi Beckman, (1904-1945), bijgenaamd 'Stuuf', naar Engeland te vluchten. Erik Hazelhoff Roelfzema, de latere 'Soldaat van Oranje', zou ze van het strand oppikken met een motortorpedoboot. Padeloup zou van Hazelhoff een zender in ontvangst te nemen.²⁸

Werkte Padeloup toen al voor de Duitsers en was hij op dat moment al hun tipgever? Wiardi Beckman was immers bang voor een militair-fascistische tendens bij de top der geheime militaire organisaties. En bedoelde hij daar de Amsterdamse OD misschien niet mee? Welk voordeel had de OD en Padeloup met name om Goedhart en Wiardi Beckman inderdaad naar Engeland te laten gaan? De officiële lezing achteraf luidt in ieder geval dat

De getraliede kelder van het voormalige Diemense raadhuis aan de Hartveldseweg (foto Wiard Krook)

Pasdeloup pas na zijn arrestatie door de Duitsers werd 'omgedraaid' en dat hij vanaf dat moment werkte voor de bezetter. Volgens die lezing, die overigens door andere bronnen weer wordt betwijfeld, chanteerden de Duitsers de cadet met de vervolging van zijn halfjoodse verloofde.

Critici

Dat de Duitsers in januari 1942 ook Pasdeloup op het strand hadden meegenomen, zei de critici van de officiële lezing niet zo veel. Per slot van rekening pasten de Duitsers een vast scenario toe bij arrestaties: de verrader werd ook opgepakt om geen argwaan te wekken bij de anderen. Hij of zij werd na enige tijd weer vrijgelaten of verdween bij een zogenaamde ontsnapping, wat de status van de verrader alleen maar vaak verhoogde. De socialistische voorman Koos Vorrink nam het de OD zeer kwalijk dat deze actie mislukte. Wiardi Beckman stierf in de nacht van 14 op 15 maart 1945 in Dachau op 41-jarige leeftijd aan vlektyfus. Frans Goedhart stond in december 1942 terecht met 22 andere verdachten in het eerste Het Parool-proces en hoorde hij de doodstraf tegen zich eisen. Hij vroeg revisie van zijn vonnis aan. Op 2 augustus 1943 slaagde hij erin bij een transport uit kamp Vught te ontsnappen.²⁹

Six negeert signalen

Waarom nam de doorgaans zo risicoloos opererende Six zijn oude kennis Pasdeloup weer op als adjutant nadat deze was vrijgelaten door de Duitsers. Hoogst ongebruikelijk, juist omdat het in verzetskringen alom bekend was dat sommige arrestanten terugkeerden als verrader. Het was óf een immense beoordelingsfout óf Six moet een andere reden hebben gehad. Six was toch van meer dan één kant gewaarschuwd voor Pasdeloup, onder andere door het OD-lid cadet-sergeant Chris Navis, nota bene een vriend van Pasdeloup. Six deed niets met de waarschuwing van Navis.³⁰

Pasdeloup en de OD

Hoe dan ook: het leek erop dat Pasdeloup de Duitsers al vrij snel in de gevangenis van dienst was, want in maart vond een reeks arrestaties plaats van vooraanstaande OD-ers. Ook bij Six werd volgens onbevestigde bronnen huiszoeking gedaan, maar Six was toevallig niet thuis. Hij zag daarna merkwaardigerwijs geen noodzaak om onder te duiken. Wel sliep hij beurtelings op de Amstel, in 's-Graveland of bij vrienden, maar hij bleef ook als vaste prik wekelijks zijn sociëteit in Amsterdam bezoeken. Voor iemand die gezocht werd door de Duitsers een gewaagd patroon. Ook Bührmann werd ongemoeid laten. Of Six en Bührmann waren in de ogen van de Duitsers op dat moment niet interessant voor de Duitsers, of hun vriend Pasdeloup had niet over ze gesproken. Mogelijk had hij met de Duitsers afgesproken om ze buiten schot te houden. Het kon natuurlijk ook zijn dat dit hoorde bij een opzet van de Duitsers. Een in vrijheid opererende Six en Bührmann mét Pasdeloup als verklikker in de buurt waren mogelijk veel interessanter dan de twee OD-topmannen in de gevangenis. Dat kon altijd nog.

Pim Boellaard genegeerd en arrestatie Henk Hos

Het is nog onbegrijpelijker dat Six en Bührmann daarna in augustus 1942 ook de signalen negeerden van de zeer betrouwbare Pim Boellaard (1903-2001). Boellaard genoot veel aanzien als Gewestelijk Commandant van Utrecht en had met Six talloze malen overleg gevoerd. Boellaard, die op 5 mei gearresteerd was, wist zeker dat hij door Pasdeloup was verraden. Hij liet dat vanuit het *Oranjehotel* in Scheveningen gecodeerd via zijn vrouw aan Six weten. Boellaard kende Pasdeloup al een tijdje omdat deze sinds de zomer van 1941 als koerier fungeerde voor de toen

Chris Navis (1916-1986)

ondergedoken Boellaard. Boellaard droeg zijn hele verdere leven de last van de dood van zijn twee metgezellen die tegelijkertijd gearresteerd werden. De een stierf in een concentratiekamp, de ander werd gefusilleerd.³¹

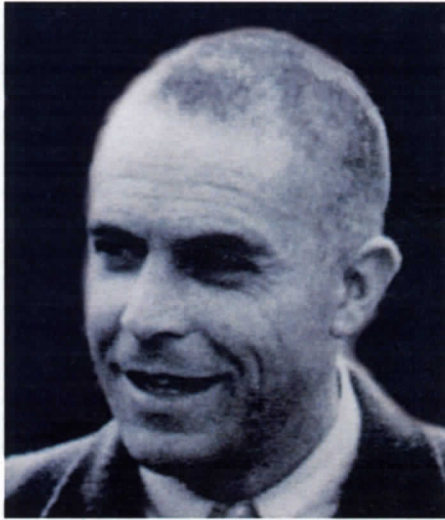
Intussen wisten de nog op vrije voeten zijnde Vrij Nederlandmannen Henk van Randwijk en Arie van Namen zich omgeven door verraad. Na de arrestatie van IJsendijk en het oprollen van de drukkerij in Diemen was op 30 november ook Vrij Nederlandman Henk Hos gearresteerd in Haarlem met een geladen revolver op zak en spionagemateriaal. Hos was in conflict geraakt met Six en Bührmann en wilde nu naar Engeland om het door hem vergaarde spionagemateriaal persoonlijk af te leveren. Het was duidelijk dat er mensen waren die daar geen belang bij hadden. Ook Hos werd verraden door iemand die dicht bij hem stond.

Arrestatie Speelman en ontmaskering Pasdeloup

Zijn verzetskamerad van het eerste uur Wim Speelman was tien dagen later in Amsterdam de klos. Dat gebeurde nota bene vlak voor een afspraak met Arie van Namen en Henk van Randwijk op de Dam. De Duitsers pakten Speelman op in het *Parkhotel* aan de Stadhouderskade. Zo waren binnen korte tijd twee grote

Arie van Namen (links) meteen na zijn vrijlating uit de Amsterdamse gevangenis aan de Weteringschans door de geallieerden in mei 1945

Pim Boellaard (1903-2001)

vissen van "Vrij Nederland" uit het water gehaald. Terwijl Six en Bührmann toen al geweten moeten hebben wie de verrader was, tastten Van Namen en Van Randwijk nog in het duister. Maar zij hadden wellicht wel hun vermoedens. Van Namen nam contact op met Bührmann om te polsen of er geen mogelijkheid was om Speelman uit de handen van de *Sicherheitspolizei* (SIPO) te krijgen.³² Het was bekend dat sommige Duitsers gevoelig waren voor corruptie. Het was eind 1942 en de directe of indirecte contacten van Bührmann met de SIPO waren blijkbaar zodanig dat hij had laten weten dat hij misschien iemand kende die wegen naar de SIPO wist. En inderdaad kreeg Arie van Namen een korte tijd later de boodschap dat Bührmann iemand had gevonden met wie "Vrij Nederland" kon onderhandelen.³³ Waarom zette Bührmann toen Padeloup in, want die was het, als SIPO-gesprekspartner? Wat was er aan de hand met Bührmann dat hij het risico nam om de door de Duitsers zo gezochte Arie van Namen en Henk van Randwijk in contact te brengen met Wim Padeloup voor wie Chris Navis en vooral Pim Boellaard zo nadrukkelijk hadden gewaarschuwd?

Betrouwbaarheid Bührmann

Arie van Namen ging uit van de betrouwbaarheid van Bührmann en maakte een afspraak op 6 januari 1943 met de hem onbekende Padeloup in de *American Lunchroom* in de Kalverstraat. De onbekende stelde zich niet voor, vertelde niets over zijn achtergrond en kwam meteen ter zake. Hij wist inderdaad misschien een weg om Speelman tegen betaling vrij te krijgen, zei hij, maar hij kon er nu niet meer over zeggen. Ze maakten een nieuwe afspraak voor 8 januari, zelfde plaats, zelfde tijd. Toen de onbekende niet kwam opdagen nam Van Namen weer contact op met Chris Bührmann. Die hield aanvankelijk zijn kaken op elkaar, maar onthulde daarna dat de onbekende een verrader was. Dat wist Bührmann van de inmiddels ontsnapte Speelman. Padeloup was de enige die verantwoordelijk kon zijn geweest voor de arrestatie van Speelman. Padeloup had alles bekend aan Six. Daarna was hij doodgeschoten in de Gerardt Brandstraat 16 en gedumpt in de Baarsjesgracht. Six en Bührmann maakten hun handen niet zelf vuil.³⁴ De moordenaar van Padeloup was "Jan" (J.C. Vermeulen), een OD-er afkomstig uit Breda, die later in Nederlands-Indië oorlogsmisdaden beging als rechterhand van Raymond Westerling. Pas in januari 1943, toen Padeloup al bijna een jaar een verradersrol met veel slachtoffers had vervuld zonder dat Six actie

ondernam, moest Padeloup snel van het toneel verdwijnen. Het opmerkelijke was dat het in alle gevallen steeds leek te gaan om verzetsmensen van wie Six vond dat ze te onvoorzichtig waren en aldus een gevaar vormden voor het soort verzet van Piet Six. Padeloup leek zich bij zijn keuzes in de verradersrol te laten leiden door dit motief.

Vraag

Een intrigerende vraag blijft waarom Padeloup nu wel plotseling met haast van het toneel verdween door toedoen van Six en Bührmann. Was Padeloup inderdaad een verrader die dubbelspel speelde zonder dat Six en Bührmann op de hoogte waren? Of waren Six en Bührmann wel op de hoogte en maakten ze gebruik van de contacten van Padeloup. Het lijkt erop. Want waarom schoof Bührmann Padeloup naar voren als iemand met connecties bij de SIPO toen Arie van Namen informeerde of Bührmann hem kon helpen. Ze wisten dus van de connecties van Padeloup. Waarom moest Padeloup meteen dood toen bekend werd dat Speelman was ontsnapt? Wist hij te veel en was hij misschien belastend voor Six en Bührmann? Padeloup kon het in ieder geval niet meer vertellen en de OD-ers konden hun eigen verhaal zonder tegenspraak

uitdragen. Ook in de geschiedenis van de *Ordiedienst* geeft J.W.M. Schulten aan dat "wegens 'verraad' geliquideerde personen veel schuld in de schoenen geschoven kregen, waardoor de bekentnissen van anderen naar de achtergrond geschoven werden."³⁵

Gentleman Pim Boellaard en Six

Het negeren van de waarschuwing van Pim Boellaard met alle ernstige gevolgen van dien zette het handelen van Six en Bührmann in een uiterst merkwaardig daglicht. Het zou altijd blijven kleven aan de reputatie van de Amsterdamse OD. Pim Boellaard noemde het na de oorlog "een blunder" van Six.³⁶ Hij was gentleman genoeg om het hierbij te laten.

Ook in later jaren zorgden Six en Bührmann keer op keer smetten op de reputatie van de OD. Ze hadden er alles voor over dat Londen hen zag als een degelijke verzetsorganisatie die ze in werkelijkheid niet waren. Ze joegen soms in Nederland op een misselijkmakende manier illegale werkers angst aan door te infiltreren in verzetsgroepen met het doel deze te bespioneren.³⁷ En Six en Bührmann hadden zelfs de hand in neparrestaties van gesprekspartners van Arie van Namen. Bührmann was in al zijn arrogantie trots op wat hij noemde "de stunt van de OD".³⁸ Het schrik aanjagen van verzetsstrijders ging de Amsterdamse OD beter af dan de echte strijd aangaan met de bezetter. Het leverde hen in bepaalde verzetskringen de bijnaam op van "Oranjefascisten". De Amsterdamse OD (lees Six en Bührmann), wilde immers met alle middelen controle blijven houden en het gezag overnemen als de Duitsers verslagen zouden zijn. De autoritaire Six dulde geen concurrentie en Chris Bührmann was een getrouw adjudant die slaafs de bevelen van zijn meester opvolgde. Het werd er voor Wilhelmina in Londen niet makkelijker op om door de bomen het bos te blijven zien.

'Baas' en 'Knotsie'

De ergernis over de Amsterdamse OD nam metterhand toe binnen verzetskringen. Binnen de Vrij Nederland-groepen hadden Six en Bührmann als een burgemeester van Juinen en wethouder Hekking avant la lettre de bijnamen 'Baas' en 'Knotsie'. Van Randwijk: "We stuurden berichten van de OD via de Zwitserse Weg naar Londen, onder de letters "KB", hetgeen niet "Koninklijk Besluit betekende. "K" stond voor de jonge man (Bührmann) die iets wat goed was "knots" noemde, en vandaar door ons "Knotsie" werd genoemd. De "B" stond voor "Baas", zo noemde 'Knotsie' de heer Six.³⁹ Lou de Jong schetst de relatie tussen Six en Bührmann als volgt: "Bührmann koesterde een grote

verering voor Six, was soms plus royaliste que le roi.” En Jan Thijssen, lid van de Raad van Verzet, beklaagde zich erover dat Six in zijn contacten louter gebruik maakte van “jongelieden die jeugdige zelfingenomenheid en laatsdunkendheid paren aan gebrek aan levenservaring en onderscheidingsvermogen.” Thijssen gaf een bericht mee voor Londen waarin hij stelde dat de OD onder de actieve illegale werkers geen goede naam had. Hij noemde de OD “een toevluchtsoord voor de laffen en halfhartigen die na de oorlog toch een goed figuur wensen te maken.” Thijssen was nog niet klaar: “Vandaar dat de hardwerkende illegale strijder die dagelijks leven en welzijn in de waagschaal stelt en rondom zijn kameraden ziet sneuvelen, met weerzin kennis neemt van het gepech van de OD dat de OD de invasielegers zal steunen, de hints dat de OD na de oorlog niet zal worden opgeheven maar dat zijn leden belangrijke functies zullen krijgen in het burgerlijk bestuur.”⁴⁰

Meer problemen voor Bührmann

Nadat Padeloup voorgoed het zwijgen was opgelegd en mogelijke belastende zaken waren verdwenen, kwam Bührmann ook in Diemen al snel in een niet te benijden situatie terecht. Bührmann die in Diemen de actieve verzetsmensen van “Vrij Nederland” bij de drukkerij van mevrouw De Wild had geïntroduceerd, moest ervaren dat niet alleen de actieve verzetsgroepen, maar ook de OD buiten Amsterdam Piet Six steeds meer bezagen als een reactionaire antidemocratische persoon. En de gesloten Six had daar in de oorlogsdagen blijkbaar zelf regelmatig aanleiding voor gegeven. Het had er alle schijn van dat ook de volgzaamste ambtenaar uit Diemen, Chris Bührmann meegezogen was in de conservatieve lijn van Six. Six was doodsbenuwd dat Wilhelmina en haar Nederlandse gevolg in Londen te veel aandacht zou schenken aan het actieve verzet in Nederland. En misschien terecht: aanslagen op foute Nederlanders kon Wilhelmina wel waarderen en ze was oprecht trots op de gewone Amsterdammers die in februari 1941 zo massaal hadden gestaakt als reactie op het Duitse optreden tegen hun joodse medeburgers. “Het Parool” nam binnen verzetskringen duidelijk stelling door de acties te verdedigen. De OD (lees Six), negeerde de Februaristaking en keurde aanslagen in alle bewoordingen af.

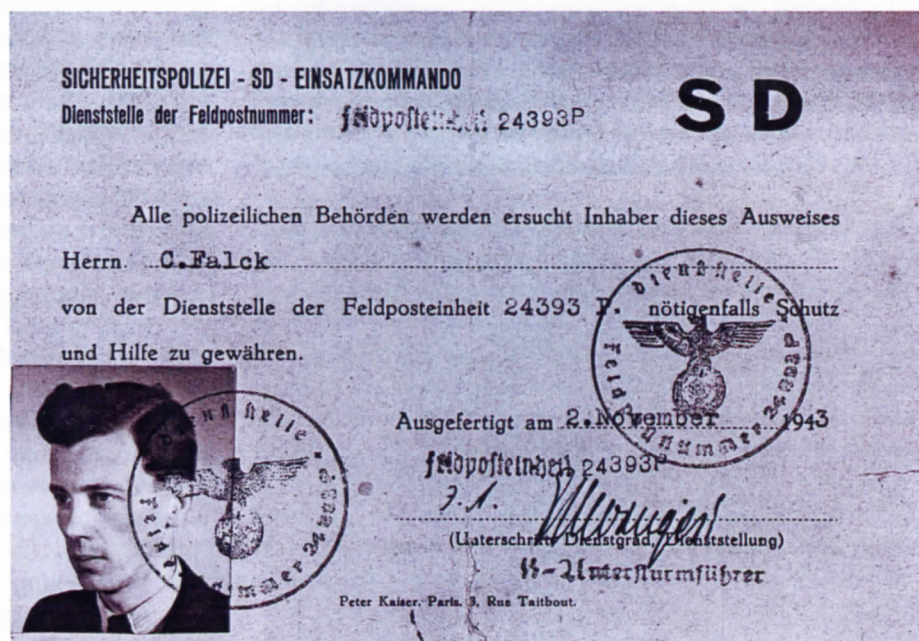
Six laatsdunkend

Six liet zich weinig zien en het optreden van Bührmann leidde herhaaldelijk tot irritatie en achterdocht bij de Vrij Nederland-groep. Vooral Arie van Namen die een jaar daarvoor in groot

gevaar was gebracht door Bührmann was op zijn hoede. Toen de hautaine Six inzage eiste in alle informatie die “Vrij Nederland” naar Londen stuurde, weigerde Van Randwijk. Six liet Van Randwijk bij gelegenheid ook nog weten dat Nederland militair gezag nodig had. Vooral de arbeiders moesten aangepakt worden. Van Randwijk wist niet wat hij hoorde toen Six stelde: “De arbeiders zitten nu in kampen en daar zullen zij dan straks weer komen, dan moeten zij ook hun smoel maar houden. Het systeem is niet zo gek, alleen waar Duitsers zitten, moeten wij goede Nederlanders zetten.” De uitspraken over het handhaven van het Duitse systeem na de bevrijding leidden tot grote verontwaardiging binnen alle verzetskringen.⁴¹ Uiteraard ontkende ‘De Baas’, overigens pas in 1976, woorden van deze strekking te hebben gebruikt. Maar wat was het woord van deze vreemde man waard? En dan Bührmann. Blijkbaar was de adjudant ook zo

Vervalst identiteitsbewijs van de PTT uit 1941 van Chris Bührmann op naam van “Louis Cornelis Falck” (archief NIOD)

Vervalste ausweis van de Sicherheitspolizei uit 1943 van Chris Bührmann op naam van “C. Falck”. Dit document werd door Bührmann onder andere gebruikt om verzetsstrijders te intimideren (archief NIOD)

Henk M. van Randwijk (1909-1966)

Mr. J. Chris Bührmann (1912-1968)

kussen willen gaan zitten.⁴² Toen Van Randwijk en Van Namen opheldering wilden van de chef-staf zelf, kregen ze het gebruikelijke antwoord dat ze Bührmann verkeerd hadden begrepen.

Bührmann verrader?

Als klap op de vuurpijl bereikten Van Randwijk en Van Namen waarschuwingen die tegen Bührmann waren gericht. De berichten afkomstig uit de gevangenis waar Henk Hos vastzat, behelsden dat Bührmann niet te vertrouwen zou zijn omdat hij al eens in Scheveningen zou hebben vastgezet en daar door de Duitsers zou zijn 'omgedraaid'.⁴³ Op 19 april 1944 maakten Van Namen en Bührmann een afspraak en terwijl ze door Oud-Zuid fietsten legde Van Namen aan Bührmann de geruchten voor die hij had vernomen. Bührmann was nogal ontwijkend in zijn antwoord geweest en na enig aandringen vertelde hij met horten en stoten een verhaal dat hij in contact was getreden met hoge functionarissen van de SIPO. Zijn verweer was dat de OD zich het lot van Henk Hos had aangetrokken en een poging had ondernomen hem vrij te krijgen. Bührmann weigerde hierover verdere mededelingen te doen. Toen Van Namen was begonnen over Bührmanns vreemde houding in een gesprek in januari, had Bührmann boos gezegd dat Van Namen niet geschikt was voor illegaal werk en niet in staat was een gesprek adequaat weer te geven. Voor de anders zo rustige Arie was het toen genoeg. "Tot de bevrijding wil ik je niet meer zien!" had hij geroepen en had - ze fietsten net over de Koninginneweg - rechtsomkeert gemaakt.⁴⁴

opgefokt door zijn 'baas' dat hij in januari 1944 in een gesprek met "Vrij Nederland" riep dat de OD "mensen of groepen in de kraag zou grijpen wanneer deze er inderdaad mochten zijn die Voorloopig Bewind willen gaan spelen en dan op het groene

kend in zijn antwoord geweest en na enig aandringen vertelde hij met horten en stoten een verhaal dat hij in contact was getreden met hoge functionarissen van de SIPO. Zijn verweer was dat de OD zich het lot van Henk Hos had aangetrokken en een poging had ondernomen hem vrij te krijgen. Bührmann weigerde hierover verdere mededelingen te doen. Toen Van Namen was begonnen over Bührmanns vreemde houding in een gesprek in januari, had Bührmann boos gezegd dat Van Namen niet geschikt was voor illegaal werk en niet in staat was een gesprek adequaat weer te geven. Voor de anders zo rustige Arie was het toen genoeg. "Tot de bevrijding wil ik je niet meer zien!" had hij geroepen en had - ze fietsten net over de Koninginneweg - rechtsomkeert gemaakt.⁴⁴

Propagandakaart van Wilhelmina (1941) uit Londen om het Nederlandse volk een hart onder de riem te steken (archief Taco ten Dam)

'Tante Jeanne' verstandig in Diemen

Maar van mevrouw De Wild in Diemen werden Arie van Namen en Henk van Randwijk wel heel wat wijzer. Ze vertelde dat Hebe Kohlbrugge bij fotograaf Prins in de Van Woustraat te Amsterdam inzage kreeg in al het materiaal dat via microfilm naar Londen ging. Op deze wijze controleerde de OD (lees Six) alle informatie van de verzetsgroepen die gebruik maakten van de Zwitserse Weg. Daarnaast kregen ze kopieën van al het binnenkomende materiaal uit Zwitserland. Daarmee was het bewijs geleverd dat de OD andere verzetsgroepen bespioneerde. Blijkbaar had 'Tante Jeanne' het ook gehad met de stiekeme activiteiten van Bührmann en Six.⁴⁵

Maar de belangen voor de OD waren groot en mevrouw De Wild was gewoon een lieve mevrouw die geen ruzie wilde met de OD, maar ook de jongens van "Vrij Nederland" hoog had zitten. Met hen kon ze immers de pijn delen na de arrestaties van Andries Ijsendijk en Henk Hos. Er werd afgesproken dat de partijen elkaar zouden mijden, maar dat beide gebruik mochten blijven maken van het adres aan de Ouderkerkerlaan 7 in Diemen, de woning annex winkel van mevrouw De Wild. Voor de OD was dat zeer belangrijk omdat Bührmann het OD-archief in vuilnisbakken in het raadhuis van Diemen bewaarde. De vuilnisbakken, die nog regelmatig door Reinier Ruigrok van der Werve van en naar de Ouderkerkerlaan 7 werden gebracht, bevatten een inhoud waar Hebe Hohlbrugge op gezette tijden mee aan de slag was in de huiskamer van 'Tante Jeanne'.⁴⁶

Bührmann geen verrader

Waarschijnlijk was het bij "Vrij Nederland" levende wantrouwen jegens de OD en Bührmann niet terecht. Latere onderzoekers achten het aannemelijk dat Bührmann inderdaad heeft geprobeerd Henk Hos alsnog vrij te kopen. Het gerucht dat Bührmann in contact stond met de vijand was zeker waar, maar de conclusie dat hij dus een verrader was, klopte niet. Het feit dat hij een jaar lang had samengewerkt en bevriend was met Wim Pasdeloup, die zich als een echte verrader had ontpopt, zal het wantrouwen hebben aangewakkerd.⁴⁷

Slotoverdenking en na de oorlog

Als de oorlogsgeschiedenissen van Six en Bührmann hier waren gestopt, was de visie op hun functioneren en de vraagstelling na de oorlog naar hun verantwoordingen zeer waarschijnlijk een hele andere geweest dan nu het geval was. Chris Bührmann ontliet in Amsterdam enkele malen aan een arrestatie door de Duitsers.

Na de oorlog werd hij adjudant van koningin Wilhelmina die in hem een 'jonkie' zag die zich loyaal en vaderlandslievend had gedragen. Van 1948 tot 1950 was Bührmann adjudant van koningin Juliana, waarna hij in 1950 burgemeester van Weesp werd. Van 1960 tot zijn overlijden in 1968 was Bührmann burgemeester van Velsen. In de laatste jaren voor zijn overlijden was hij namens de CHU ook lid van de Eerste Kamer.

Jhr. Piet Six slaagde erin het vertrouwen van 'Londen' te houden al kreeg hij niet de gewenste alleenheerschappij. Koningin Wilhelmina vond dat de in Nederland actieve verzetsgroepen,

Adjudanten van het Militaire Huis medio 1947. Vlnr. (achter): baron van Boezelaar, Chr. Bührmann, mr. R.J.E.M. van Zinnicq Bergmann (adjutant koningin Juliana) en Steinmetz (adjutant prins Bernhard); (zittend): jhr. van Lawick van Pabst (adjutant koningin Juliana), vice-admiraal N.A. Rost van Tonningen (chef Militair Huis) en Geertsema (adjutant prins Bernhard)

zoals de Landelijke Knokploegen en de Raad van Verzet nooit ondergeschikt mochten zijn aan de Ordedienst. Six was in 1944 betrokken bij de oprichting van de Binnenlandse Strijdkrachten en zat in april 1945 aan tafel met Seyss-Inquart om te onderhandelen. Na de oorlog werd Six als oorlogsheld gezien in de kringen van jonkheren en militairen. Oud-verzetsstrijders bleven kritisch en ook in de publicatie "Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog" analyseerde Lou de Jong de Ordedienst zodanig dat Six vond dat de OD negatief werd voorgesteld.

Pieter Jan Six overleed in 1986. Hendrik Pieter Hos werd op 11 mei 1944 gefusilleerd. Wim Speelman werd op 17 februari 1945 gefusilleerd. Speelman en Hos werden na de oorlog herbegraven op de Erebegraafplaats in de duinen bij Overveen waar zij liggen met honderden medekameraden uit het verzet. Koningin Wilhelmina was daarbij als vanzelfsprekend aanwezig.

Arie van Namen werd op 12 januari 1945 gearresteerd en opgesloten in het Huis van Bewaring aan de Weteringschans. Hij werd meteen na de bevrijding opgehaald door zijn Vrij Nederland-vrienden. Hij was nog lang actief als Vrij Nederland-medewerker en werd later rechter. Arie van Namen overleed in 2001.

Hebe Köhlbrugge is inmiddels 99 jaar en heeft zich na de oorlog op velerlei vlakken ingezet voor de hervormde kerk. Op 3 november 2009 belichtte de Evangelische Omroep (EO) haar leven in het programma "t Zal je maar gebeuren", waarin te zien was hoe zij op 95-jarige leeftijd een documentaire-reis maakt naar onder andere Berlijn en Ravensbrück.

Eddy de Geer van Oudegein werd in 1943 afgezet als burgemeester nadat hij had geweigerd om mee te werken aan de afbraak van een groot aantal woningen in de zogenaamde 'Nieuwe Buurt' in Diemen. Na de Duitse capitulatie in 1945 werd hij in zijn functie hersteld, maar hij vertrok in 1946 als burgemeester naar Vreeswijk. Hij was lid van de Eerste Kamer van 1963 tot

Militair Gezag
Bureau Contact
Binnenlandse Strijdkrachten

AMSTERDAM, 19 Juni 1945.
Mauritskade 14
Tel. 82000

No. 341
Sectie: I No. 45
Onderwerp: reisvergunning
Bijlage(n) -----

De heeren
Prof. Mr. H.W. Posthumus,
H.W. van Vliet,
Mr. J. Jolles,
J. Chr. Bührmann,
werkzaam bij mijn Staf dienen zich heden naar Apeldoorn te begeven voor een bespreking met Z.K.H. Prins Bernhard. Aan autoriteiten wordt verzocht hen vrijen doorgang en medewerking te verlenen.

De Sous-chef Staf Militair Gezag
de Kolonel
Jhr. P.J. Six.
o/l de Kapitein Hoofd Sectie VI

A. Bergama
A. Bergama

COLL.:

Brief van het Militair Gezag van de Binnenlandse Strijdkrachten dd. 19 juni 1945 met een reisvergunning voor onder andere Chris Bührmann (archief NIOD)

Burgemeester jhr. mr. L.E. de Geer van Oudegein keerde na de bevrijding terug in Diemen. Hij werd door de inwoners uitbundig toegejuicht op het sportterrein aan de Ouderkerkerlaan. Voor de microfoon staat P.J. Schneider en rechts achter de burgemeester J. Havekotte (foto M. van Silfhout, Gemeentearchief Diemen)

1977. Als lid van het hoofdbestuur van de CHU nam hij van 1968 tot 1970 deel aan de *Groep van Achttien*, een overleg over samenwerking tussen de ARP, de CHU en de KVP, wat in 1970 tot de oprichting van het CDA. Eddy de Geer van Oudegein stond zijn vader Dirk voortdurend ter zijde toen deze zich na de oorlog moest verantwoorden voor de *Bijzondere Rechtspleging*. Eddy de Geer van Oudegein overleed in 1985.

Andries Ijsendijk werd in eerste instantie door de bezetter ter dood veroordeeld, maar zijn straf werd omgezet in tien jaar tuchthuis. Hij keerde in augustus 1945 in Diemen terug uit Duitse gevangenschap. Hij pakte de draad weer op als drukker, onder andere van de "Diemer Courant". Hij overleed in 1975.

Mevrouw De Wild ("Tante Jeanne") werd een bijna mythische dame voor de onderduikers en verzetsmensen van "Vrij Nederland". Zij zette na de oorlog de kantoorboekwinkel aan de Ouderkerkerlaan 7 voort. Zij overleed in 1963.

Koningin Wilhelmina was al in maart 1941 diep onder de indruk

van de Februaristaking. Toen al was bij haar de gedachte opgekomen om de hoofdstad een blijvende herinnering te geven aan dit grote feit. Ze verleende Amsterdam het devies: "Heldhaftig, Vastberaden, Barmhartig".⁴⁸

Nawoord

Dit artikel is tot stand gekomen door de bestudering van veel literatuur rond de thema's. Het was ingewikkeld en verwarrend een beeld te schetsen van Chris Bührmann en Piet Six. Ingewikkeld omdat het niet is te achterhalen wat hun werkelijke motieven zijn geweest in hun functioneren als OD-ers. Bij iemand als Pim Boellaard is dat onomstreden en helder. Alle drie hadden te maken met Wim Padeloup die op een gegeven moment voor de Duitsers ging werken. Verwarrend omdat er in relatie tot Six en Bührmann veel in het duister is gebleven rond deze zaak. Dat is op z'n minst te wijten aan de geslotenheid die beide OD-ers ook na de oorlog bleven behouden over deze zaak.

Noten

1. De *Ordedienst* (OD) is in augustus 1940 tot stand gekomen door het samengaan van militaire groepen. De OD richtte zich op het machtsvacuüm na het eventuele vertrek van de Duitsers. De OD was aanvankelijk amateuristisch georganiseerd waardoor de Duitsers weinig moeite hadden OD-leden te arresteren. In 1942 werden 95 OD-ers van de zogenaamde "eerste OD" doodgeschoten in Sachsenhausen. Daarna ontstond de OD van Six die zich veel terughoudender opstelde en in het geheim opereerde. (zie verder: www.verzetmuseum.org).
2. Op 27 april 1942 ontving de gemeente een lastgeving van de Duitsers om de gedenksteen in de voorgevel van het raadhuis te verwijderen.
3. Zijl 201. Zij beschrijft dat dit ongeluk het fundament ging vormen van de Bernhard-

mythologie die hem een aan doodsverachting grenzende moed en een soort goddelijke onkwetsbaarheid toedichtte. Bernhard vertelde regelmatig over het ongeluk waarbij de aard van de verwondingen steeds ernstiger werden. In werkelijkheid had Bernhard een snee in het voorhoofd en een lichte hersenschudding. Zijn biograaf Hatch had hij in 1962 verhaald over een zware hersenschudding, een schedelbasisfractuur, diverse gebroken ribben en een gebroken nek. Toen Koningin Wilhelmina hem meteen na het ongeluk bezocht, deed de prins voorkomen alsof hij stervende was. Annejet van der Zijl stelt de vraag of Bernhard tekenen vertoonde van overdrijving, aanstellerij en hypochondrie. Bernhard vertelde vol trots aan biograaf Hatch dat hij in zijn opgevoerde Ford V8 "reed als een raket" en met 160 km/uur op de vrachtwagen botste (Hatch 1962).

4. Bernhard stuurde zijn relaties overigens eind 1937 een kerstkaart met foto's van het ongeluk en een olijke tekst.
4. Zie voor meer informatie: www.museumwarsenhoek.nl/media/files/2004--Onderhandelingen-met-jonkheer-De-Geer-over-Oudegein-in-tijds-klem.pdf
5. Silfhout 1945, p. 3
6. Ibidem
7. Citaat uit het dagboek van 26 mei 1940 van de latere minister van Oorlog Van Lidt de Jeude
8. Kaaij 2012, p. 124
9. Reurekas 1985, p. 14
10. Fasseur 2001, p. 299
11. Idem, p. 301
12. Kaaij 2012, p. 369. Eddy de Geer van Oudegein was in 1934 getrouwd met jonkvrouw Annie Herminie Roëll, een kleindochter van jonkheer J.A. Roëll,

- oud-minister van Marine. Overigens: de kunstschilder Pyke Koch was een zwager van De Geer van Oudegein.
13. Bührmann 1945, p.1
 14. Idem, p. 2
 15. www.verzetsmuseum.org/tweede-wereldoorlog/nl/achtergrond/achtergrond,ordedienst
 16. Jong, deel 5, 2e helft, p. 305
 17. Schulten 1998, p. 90
 18. Bührmann 1945, p. 7
 19. Mulder 1988, p.136
 20. Mondelinge informatie dhr. Havekotte op 20 maart 2013
 21. Silfhout 1945, p. 4
 22. Dam/Groen/Groen 2010, p. 94
 23. Dam/Praag 1993, p.107
 24. Mens 2005, p. 17
 25. Idem, p. 15-16
 26. Bührmann 1945, p. 4
 27. Dam 2001, p. 2-14
 28. Mulder 1988, p. 246
 29. Koos Vorrink was na de oorlog niet mals in zijn kritiek. Hij vond Six een gevaarlijke man die een funeste invloed op de *Ordedienst* had uitgeoefend. De OD had minderwaardig gedaan tegenover andere verzetsorganisaties en duidelijke aanwijzingen uit Londen genegeerd. Wiardi Beckman was door roekeloosheid van de OD gearresteerd (Schulten 1998, p. 215). Van Randwijk kwam ook in aanvaring met de OD, maar ontwikkelde niet zo'n obsessieve antipathie jegens Six als Vorrink en Van Heuven Goedhart (Schulten 1998, p. 235)
 30. Schulten 1998, p.188
 31. Idem, p. 189
 32. Mulder 1988, p. 239
 33. Ibidem
 34. Mulder 1988, p. 246
 35. Schulten 1998, p. 201
 36. Withuis 2008, p. 132
 37. Mulder 1988, p. 304-305
 38. Idem, p.304
 39. Randwijk 1970, p. 265
 40. Jong, deel 7-2, p. 960- 961
 41. Mulder 1988, p. 317
 42. Idem, p. 342
 43. Idem, p. 348
 44. Idem, p. 349
 45. Ibidem
 46. Mulder 1988, p. 351
 47. Idem, p. 355
 48. Wilhelmina, p. 422

Literatuur- en bronnenlijst

- **Blom, J.C.H. & C.J. Misset** (red.): *Broeders sluit U aan; aspecten van de verzui-ling in zeven Hollandse gemeenten*, Stichting Hollandse Historische Reeks, Amsterdam 1985.
- **Brave-Maks, M.H.:** *De Koningin in Londen*, Zutphen 1980.
- **Bührmann, J. Ch.:** *Het Algemeen Hoofdkwartier maakt bekend...*, NIOD 186e, Amsterdam 1945 (manuscript, niet gepubliceerd).
- **Dam, Peter van & Philip van Praag:** *Fré Cohen; leven en werk van een bewogen kunstenaar*, Abcoude 1993.
- **Dam, Taco ten:** *Het illegale drukken van Vrij Nederland in Diemen*, in: **Historische Kring Diemen**, jrg. 11, nr. 1, 2001, p. 2-14.
- **Dam, Taco ten, Dineke Groen & Jan Groen:** *Herinneringen aan het verdwenen Diemen-Zuid; Oud-bewoners vertellen hun verhaal*, Historische Kring Diemen, Diemen 2010.
- **Dam, Taco ten:** *Het was verschrikkelijk om de plek te zien verdwijnen waar je je thuis voelde; in Diemen verdween in 1944 een hele woonwijk*, in: **Diemer Nieuws**, 28 april 2011.
- **Fasseur, Ceas:** *Wilhelmina; krijgshaftig in een vormeloze jas*, Amersfoort 2001.
- **Hatch, Alden:** *Prins Bernhard; zijn plaats en functie in de moderne monarchie*, Amsterdam 1962.
- **Heijden, Chris van der:** *Grijs verleden, Nederland en de Tweede Wereldoorlog*, Amsterdam 2001.
- **Jong, L. de:** *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie Amsterdam, 's-Gravenhage 1969-1988 (13 delen).
- **Kaaij, Meindert van der:** *Een eenzaam staatsman; Dirk de Geer (1870-1960)*, proefschrift, Hilversum, 2012.
- **Kolfschooten, Frank van:** *Wegpiraat van Oranje; fabels en feiten over het auto-ongeluk van prins Bernhard*, in: Siem Eikelenboom & Marie-Anne van Wijnen (red.): **Koud Bloed**, nr. 15, 2011.
- **Kooistra, Jack & Albert Oosthoek:** *Recht op wraak; liquidaties in Nederland 1940-1945*, Leeuwarden 2009.
- **Meershoek, Guus:** *Onder nationaal-socialistisch bewind*, in: Piet de Rooy (red.): **Geschiedenis van Amsterdam**; tweestrijd om de hoofdstad 1900-2000, deel IV, Amsterdam 2007, p. 235-321.
- **Mens, Noor van:** *Onderduiken en andere oorlogsherinneringen; Diemen in de oorlogsjaren 1940-1945*, Gemeente Diemen, 2005.
- **Mulder, Gerard & Paul Koedijk:** *H.M. van Randwijk; een biografie*, Amsterdam 1988.
- **Randwijk, H. van:** *In de schaduw van gisteren; kroniek van het verzet 1940-1945*, Herdenkingsuitgave Nationaal Comité 25 jaar Bevrijding, Amsterdam 1970.
- **Reurekas, J.F.:** *Diemen 1940-1945*, Stichting Uitgeverij Noord-Holland/Gemeente Diemen, Diemen 1985.
- **Scheren, Jos & Friso Roest:** *Oorlog in de stad; Amsterdam 1939-1941*, Amsterdam 1998.
- **Schulten, C.M.:** *Jonkeer P.J. Six; Amsterdamer en verzetsstrijder*, Nijmegen 1987.
- **Schulten, J.W.M.:** *De geschiedenis van de Ordedienst; mythe en werkelijkheid van een verzetsorganisatie*, Den Haag 1998.
- **Silfhout, M. van:** *Aantekeningen Tweede Wereldoorlog 1938-1945*, Gemeentearchief Diemen, Diemen 1945 (niet gepubliceerd).
- **Vries, Hille de:** *Een ophitsend geschrift; De geschiedenis van het illegale blad Trouw*, Utrecht 1968.
- **Website:** www.museumwarsenhoek.nl/media/files/2004---Onderhandelingen-met-jonkheer-De-Geer-over-Oudegein-in-tijds-klem.pdf.
- **Website:** www.europa-nu.nl/id/vg091l0wgqz/l_e_eddy_de_geer_van_oudegein.
- **Website:** www.europa-nu.nl/id/vg091lky3bvc/j_ch_buhrmann.
- **Website:** www.niod.nl.
- **Website:** www.europa-nu.nl/id/vg091l0wgqz/d_j_dirk_de_geer.
- **Wilhelmina:** *Eenzaam maar niet alleen*, Amsterdam 1959.
- **Withuis, Jolande:** *Weest manlijk, zijt sterk; Pim Boellaard (1903-2001); het leven van een verzetsheld*, NIOD, Amsterdam 2008.
- **Zijl, Annejet van der:** *Bernhard; een verborgen geschiedenis*, Amsterdam/Antwerpen 2010.

Bijeenkomst van de leden van de voormalige "Ordedienst" op 7 mei 1947 in de Koepelkerk te Amsterdam. Terwijl jhr. Pieter Jan Six spreekt, zijn onder andere Prins Bernhard en Chris Bührmann op de eerste rij aandachtige luisteraars

ORANJEFEESTEN DOOR DE JAREN HEEN

Will Bulterman & Wiard Krook

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden bij vele Nederlanders het Oranjegevoel sterk aangewakkerd. Vooral door het optreden van koningin Wilhelmina was de populariteit van het koningshuis ook in Diemen groot. Op 16 juli 1945 werd de *Oranjevereniging Diemen* (OVD) opgericht. Het bestuur bestond aanvankelijk uit ten minste 15 leden en een groot aantal commissieleden waaronder ook een damescommissie. Ook de hoofden van de Diemense lagere scholen waren nu ambtshalve lid van het bestuur. In de statuten van de OVD staat onder andere dat de vereniging “de verknochtheid van het Nederlandse volk aan het huis van Oranje tot grondslag heeft” en “dat de vereniging tot doel heeft deze verknochtheid tot uiting te brengen en aan te kweken.”

Oranjevereniging Diemen (OVD)

Zoals elders in dit blad is te lezen werden tot en met 1945 de Diemense Koninginnefeesten georganiseerd door de *Commissie voor Koninginnefeesten in Diemen*. Vanaf 1946 verzorgde de pas opgerichte OVD voor het eerst de activiteiten rond de verjaardag van de koningin voor de Diemense kinderen. In de “Officiële Feestgids 1946” lezen we in de inleiding: “Nadat vorig jaar, na de feestviering, de oude Commissie voor Koninginnefeesten op feestelijke wijze ontbonden was, werd kort daarop een vergadering belegd van de pas opgerichte Oranje Vereniging en een bestuur gekozen. Met verpletterende meerderheid werd, niettegenstaande enige oppositie, het oude driemanschap Havekotte, Grobbée en Martens gekozen. Hiermede kwam ondubbelzinnig

Hardloopwedstrijd voor vrouwen tijdens de Diemense Oranjefeesten in 1952 (foto Ben van Meerendonk, coll. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis)

Wilhelmina

Juliana & Bernhard

Willem-Alexander & Maxima

tot uiting, dat men in Diemen zich wel verenigen kon met de leiding van genoemd drietal." Het gehele bestuur bestond nu uit J. Havekotte (1e voorzitter), dr. A.J.J. van Gemert (2de voorzitter), J.A. Grobée (1e secretaris), P.J. Schneider (2de secretaris), W. Martens (1e penningmeester), C. Vreeken (2de penningmeester) en 9 andere bestuursleden. Tevens werd burgemeester jhr. mr. L.E. de Geer van Oudegein benoemd tot erevoorzitter.¹

Koninginnefeesten 1946

De door de Oranjevereniging georganiseerde koninginnefeesten voor 1946 vonden plaats op 3, 4 en 5 september. Het bestuur had zich tot in de puntjes voorbereid door gebruik te maken van de "Handleiding voor het organiseren van volkskinderspelen". In dit boekwerk van 48 pagina's stond in een duidelijk schema, welke spelletjes je zo al kon doen, uiteraard apart voor jongens en meisjes en voor de kleintjes.

De festiviteiten begonnen feitelijk al op 2 september met het spelen van het "Wilhelmus" door de *Diemer Harmonie*. (o.l.v. W. Swager) op het gemeentelijke sportterrein bij de Ouderkerkerlaan. Daarna werden nog enkele andere fraaie muziekstukken ten gehore gebracht. Vervolgens waren er uitvoeringen van de gezamenlijke zangverenigingen *De Lofstem* en de *De Bazuin* (o.l.v. R. Huisman) en het christelijke mannenkoor *Adeodaat* (o.l.v. P. Zwaan).

De 3e september begon 's morgens vroeg met een wandeling door Diemen. Daarna was er een zanghulde op het sportterrein. Nadat de erevoorzitter zijn openingsrede had uitgesproken, begonnen de deelnemende kinderen elkaar te bestrijden in onderlinge wedstrijden, zoals handen- en voetenraces, balschuiven, het hockeyspel, wortelhappen, krabbenloop, evenwichtsloop met stok, hanengevecht, touwtrekken, het dweilspel, ringsteken met hoepelen, bloemenrace, door een touwring kruipen, springrace, waterdragen, margrietrace, stovenrace, ringwerpen, briefposten en stoelendans. De ouderen konden zich op 4 september prima vermaken onder andere met kussenknuppelen, hindernisfietsen met ringsteken,

touwtrekken, kruiwagenrace, tobbesteken en een wedloop rondom de Venserpolder.

Op de laatste dag kon men deelnemen aan een viswedstrijd, een roeiwedstrijd of ringsteken met paard en tilbury, gecombineerd met sleuteltrekken voor heren. De voetbalwedstrijd tussen het bestuur en commissieleden van de *OVD* was ook een waar spektakel. Op de slotavond werd er traditiegetrouw een groot bal voor iedereen georganiseerd.

Koninginnefeesten 1947

In 1947 vonden de Diemense koninginnefeesten plaats op 1 t/m 3 september. Op zaterdag 30 augustus werd het openingsconcert weer verzorgd door de *Diemer Harmonie* (o.l.v. W. Swager), nu uitgebreid met de *Diemer Mereltjes* (o.l.v. mej. C. Fray).

De daaropvolgende maandag begon met een optocht voor kinderen. Aan deze optocht was een wedstrijd verbonden voor de mooiste versiering van fietsen, autopedes, enz. Daarna de inmiddels gebruikelijke "zanghulde der schoolkinderen". Na de rede van de burgemeester konden om 10.30 uur de festiviteiten beginnen. De kinderen vermaakten zich onder andere met bloemenrace, een race op handen en voeten, margrietrace, hanengevecht door touwring kruipen, hardkopen met een blokje op het hoofd, stovenrace, touwtrekken, springrace, wortelhappen met krabbenloop, brief-

Koninginnedag 1954. Vlnr.: Elsje Hartsink, Ankie Paaymans en Willie Hartsink. Op deze feestelijke dag mochten ze hun mooiste kleren dragen en hadden ze hun poppenwagens fraai versierd

Koninginnedag 1956. Elsje en Willie Hartsink (rechts) trekken de opge-
maakte bloemenwagen. Hun jongste broertje Tonnie Hartsink zit in de kar.
Het idee was om een soort bloemencorso te maken. Moeder Hartsink maakte
voor haar drie jongste altijd de mooiste creaties. Vaak was ze al weken bezig
met crêpepapier of oude stof die ze omkeerde. Ze genoot hier net zo van als
haar kinderen

posten, steltlopen, zaklopen, evenwichtsliep met stok aardappel-
gooien, baldrijven, doelgooien en doelschoppen. Net als het jaar
ervoor werd er weer een wedloop om de Venserpolder gehouden,
georganiseerd door de *Diemer Courant* en DVAV. 's Avonds bege-
leide het hoofd van de christelijke lagere school P.J. Schneider de
massazang. De avond werd door de toneelgroep *Diemerkring* beslo-
ten met de opvoering van de klucht "Barbertje blijft".

Op dinsdag 2 september vonden er verschillende volksfeesten
plaats, zoals een viswedstrijd aan de Loswal, een wielervedstrijd
op gewone fietsen en mastklimmen voor personen van 15 tot 80
jaar. Ook was er boegsprietlopen boven een zeil met water en een
hardloepwedstrijd met hindernissen. Bij de laatste wedstrijd was
er zelfs een geldprijs beschikbaar. Natuurlijk ontbrak de voetbal-
wedstrijd met veel bekende Diemense namen niet.

De 3e september stond in het teken van de landbouwfeesten,
georganiseerd door de *Hollandse Maatschappij van Landbouw*, afde-
ling Diemen. De landelijke rijvereniging *Prinses Margriet* gaf eerst
een demonstratie. 's Middags was er ringrijden met sleuteltrek-
ken op het terrein aan de Jan Bertsstraat. De hoofdprijs voor het
ringrijden was maar liefst f 40,-. Er waren extra prijzen voor het
sleuteltrekken en prijzen "voor het schoonst geheel en voor de
mooiste versiering". Op het land van Staal (dat grensde aan het
sportterrein) kon tenslotte worden deelgenomen aan een siga-
rettenrace. Aan de Hartveldseweg kon natuurlijk ook gedanst
worden, onder andere bij café *Aan de Stegge* (nu restaurant *Ciao*).
Het grote slotavondfeest was in café-restaurant *De Kroon* aan de
Muiderstraatweg.²

In 1948 was het dubbel feest. Op 6 september 1948 vond de
troonswisseling tussen koningin Wilhelmina en Juliana plaats.
Het werd in Diemen onveranderd gevierd met een boottocht
door de verlichte Amsterdamse grachten. Daarna, begon het
grote Oranjebal in café-restaurant *De Kroon*.

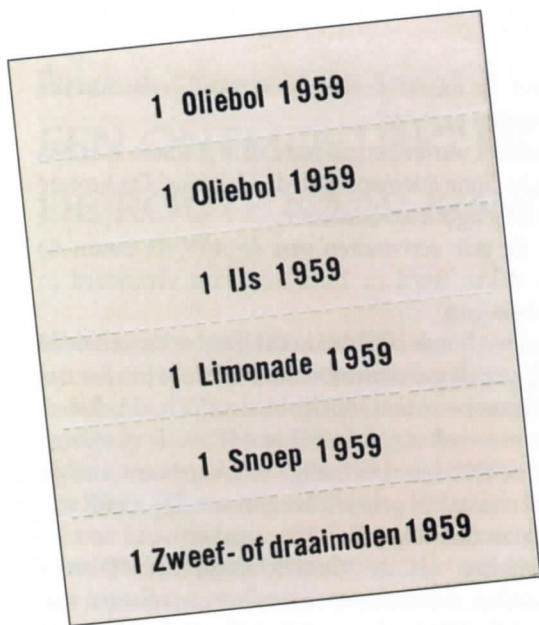
Koninginnedag bij de familie Hartsink

Door de Diemense bevolking werd elk jaar opnieuw weer met
groot enthousiasme Koninginnedag gevierd. Ook de scholen
deden daar natuurlijk aan mee. Zo weet Willie Hartsink zich
nog goed te herinneren dat ze in 1954 in de klas vlaggen maak-
ten: "Verder probeerden we om een oranje strik in je haar te
dragen. Op school leerden we ook liedjes zoals:

*Marijke waarom zijn je krullen versierd
Met rood en met wit en met blauw
Waarom is je jurkje ORANJE vandaag
Marijke toe zeg het eens gauw
Marijke toe zeg het eens gauw" (enz.)*

Er waren tijdens de Oranjefeesten, die op 31 augustus en 1 en
2 september werden georganiseerd, ook verkleedpartijen. Een
hele groep verklede kinderen liep dan in een grote optocht door
Diemen. Je moest dan 's morgens om half 9 aanwezig zijn op
het schoolplein van de christelijke school aan de Burgemeester
Bickerstraat (thans het verenigingsgebouw *De Schakel*). Op een
bordje werd je naam geschreven en wat je voorstelde. Om negen

*Links: Elsje Hartsink, tien jaar oud, staat op 3 september 1957 klaar in de
Burgemeester Bickerstraat voor de lampionnoptocht. Ze heeft een extra
kaarsje in de hand, mocht de lampion uitgaan. Moeder Hartsink maakte
altijd alles zelf om haar dochter zo mooi mogelijk aan te kleden. Op de ach-
tergrond staat Greetje Venema*

uur begon de optocht de lange route dwars door Diemen: eerst de brug over, door de Weesperstraat, terug over de Prins Hendrikkade en dan links af de Ouderkerkerlaan af tot nummer 151. Vanaf dit punt ging de optocht weer terug naar het sportterrein aan de Ouderkerkerlaan. Een jury bekeek de stoet en bepaalde wie of er in de prijzen viel. Het was allemaal reuze spannend. Verder was er die dagen altijd veel te doen op het sportterrein. Zo kon je daar een gratis ritje maken met een zweefmolen en oliebolletjes of een heerlijk ijsje eten. Het was daar feestvieren en vooral smullen en genieten geblazen. Voor je gevoel was het vroeger op Koninginnedag altijd mooi weer, wat natuurlijk niet zo was.

Om 20.00 uur 's avonds begon de lampionnoptocht door de straten van Diemen. Hieraan deden natuurlijk al je vriendjes en vriendinnetjes mee."

Koninginnedag 1956. Met een bon van de Oranjevereniging mocht je een gratis ritje maken in de draaimolen. Bertha en Anke Kloosterman (rechts) genieten volop. Op de achtergrond zit Corrie Kloosterman met de duim in de mond

De tweeling Anke en Bertha Kloosterman (rechts) samen op een paard in de draaimolen. Wel een beetje spannend en eng, dus elkaar goed vasthouden

Koninginnedag 1956. Anke en Bertha Kloosterman (rechts) verkleed als sultan en sultansvrouw. De sultan, zittend op de grond, kijkt vol bewondering naar zijn vrouw die een exotische dans laat zien. Op de achtergrond een bokje met de versierde wagen waarop drie kinderen

Koninginnefeesten bij de familie Kloosterman

Anke Kloosterman herinnert zich nog goed de Oranjeveesten van 28 t/m 30 augustus 1956. "De feesten begonnen toen bij het gemeentehuis aan de Hartveldseweg. Hier kwamen alle schoolkinderen bij elkaar om het "Wilhelmus" te zingen. Daarna ging je met z'n allen terug naar de speelplaats van de christelijke lagere school aan de Burgemeester Bickerstraat om oranje limonade te drinken. De Oranjevereniging deelde consumptiebonnen uit. In de school werd daarvoor een extra traktatie uitgedeeld."

Algemene Speeltuin Vereniging (ASV)

Na de opheffing van de OVD in 1972 werden de jaarlijkse festiviteiten desgevraagd

overgenomen door de *Algemene Speeltuinen Vereniging* (ASV). De vrijwilligers van de 'bouwploeg' van de ASV gingen voortvarend aan de slag om allerlei attributen voor spelen te gaan maken, zoals een schiettent en een rad van avontuur.³

Gezien het groeiende aantal inwoners van Diemen en de toegenomen belangstelling voor deelname aan de Oranjedagen konden de diverse festiviteiten vanaf 1961 niet meer op het gemeentelijke sportterrein aan de Ouderkerkerlaan worden gehouden. Omdat het terrein ook regelmatig onder water stond zou ook de grasmat van het sportveld te veel worden beschadigd. Het probleem was wel om elk jaar opnieuw geschikte locaties in Diemen te vinden. Jarenlang werd door de ASV de traditionele verkleedopectochten voor de Diemense jeugd in ere gehouden. Hierbij konden de deelnemende kinderen fraaie prijzen winnen. En natuurlijk werd het geheel opgeluisterd door de drumfanfare van de ASV.

Een ander ASV-evenement, dat door de loop der jaren ook uitgroeide tot een traditie, was het zaalvoetbaltoernooi in de sporthal aan de Prins Bernardlaan. Vanwege de groeiende regionale bekendheid van dit toernooi namen er steeds meer 'profes-

sionele' spelers deel. Er moest daarom voor meer geroutineerde scheidsrechters worden gezorgd.

Als het weer het toeliet werd Koninginnedag afgesloten met een lampionnenoptocht door Diemen voor de kleintjes. De grotere kinderen konden de jeugddisco bezoeken.

Omdat, vanwege de vele activiteiten van de ASV, de naam de lading niet meer dekte, werd in 1985 de naam veranderd in *Algemene Schakel Vereniging*.

In 1990 werd oud-wethouder Piet van Diemen onderscheiden met de erepenning van de gemeente Diemen vanwege het feit dat hij 25 jaar lang diverse bestuursfuncties bij de ASV had bekleed. In 1994 kwam de overeenkomst tussen de ASV en de gemeente Diemen rond dat de ASV het voormalige schoolgebouw aan de Burgemeester Bickerstraat in gebruik kon nemen. De naam van dit clubhuis werd dan ook "De Schakel".

Mede door activiteiten als de "Santekraam", het "Diemer Festijn" en de jaarlijkse vrijmarkten, raakte het organiseren van Oranjefeesten door de ASV tot het verleden. Tot en met het jaar 2002 verzorgden de medewerkers van de ASV nog wel de lampionnenoptocht.

Met dank aan mw. Bredschneijder, de familie Hartsink, de familie Kloosterman, Piet van Diemen en Taco ten Dam voor het beschikbaar stellen van informatie en beeldmateriaal.

Noten

1. Oranjevereniging te Diemen 1946: Terugblik.
2. Oranjevereniging te Diemen 1947.
3. Diemen & Reurekas 2003: hoofdstuk 17 "Volksfeesten", p. 127-133.

Literatuur

- **Battenberg, J. & E.C. Melchior:** *Handleiding voor het organiseren van volkskinderspelen*, Deventer 1946.
- **Diemen, P.A. van & J.F. Reurekas:** *50 jaar jeugd- en clubhuiswerk; jubileumboek Algemene Speeltuinenvereniging; Algemene Schakelvereniging 1953-2003*, Diemen 2003.
- **Koningsbrugge, Wil van:** *Herinneringen aan 100 jaar oranjeveesten; het was altijd weer even gezellig*, in: HKD, jrg. 16, nr. 2, 2006, p. 2-6.
- **Oranjevereniging te Diemen:** *Officiële Feestgids 1946; koninginfeesten te Diemen ter gelegenheid van de verjaardag van H.M. de Koningin op Dinsdag 3, Woensdag 4 en Donderdag 5 September*, Diemen 1946.
- **Oranjevereniging te Diemen:** *Officiële Feestgids 1947; koninginfeesten te Diemen ter gelegenheid van de verjaardag van H.M. de Koningin op Maandag 1, Dinsdag 2 en Woensdag 3 September*, Diemen 1947.

Will Bulterman-Hartsink viert op 30 april 1980, samen met haar dochtertje Julia, Koninginnedag op de hoek van het Wilhelminaplantsoen en de Burgemeester Bickerstraat. Julia is pas 16 maanden oud en is zich voor het eerst wat bewust van ballonnen. Op haar ballon staan natuurlijk de portretten van prinses Juliana en de nieuwe koningin Beatrix

Drieluik “Koninklijke Saan”

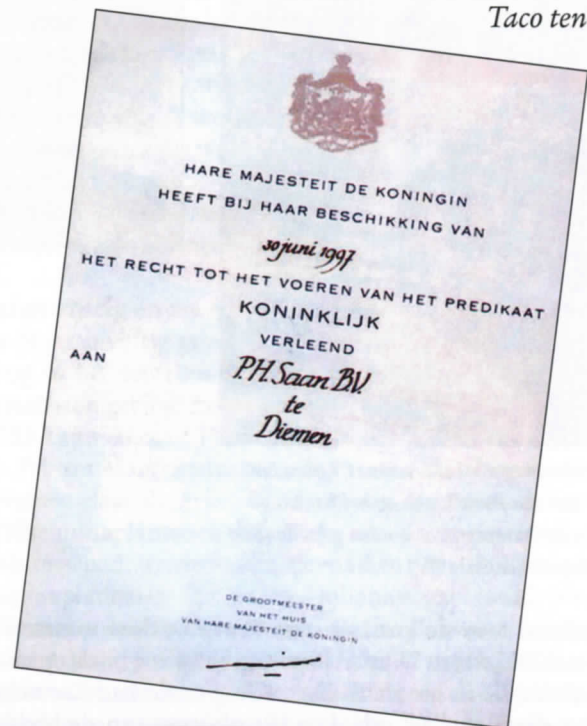
EEN ONTMOETING MET DE KONINGIN IN 2011, DE ROUTE NAAR KONINKLIJK EN 30 APRIL 2013 OP DE DAM

Taco ten Dam

Hoe Saan in 1997 ‘Koninklijk’ werd

Het was rond 1996 de droom van Piet Saan: “Koninklijk Saan” in het jaar dat het bedrijf 100 jaar zou worden en Piet zelf 70. Eind jaren tachtig was Piet al begonnen over de mogelijkheden tijdens een avondje bridgen met burgemeester Anneke van Dok van Weele. “Dat is nog niet eenvoudig”, zei de burgemeester toen zij wat had rondgevraagd, “maar doe maar een aanvraag. Wij gaan erachter staan.” Piet dacht: “Niet geschoten is altijd mis”, dus hij schreef een briefje en diende de aanvraag in. Toen Piet een poosje later de burgemeester weer sprak, was er nog geen antwoord gekomen. Kort daarna was er echter beweging, maar zei Anneke: “Stel je er niets van voor.” Namens het Koninklijk Huis werd altijd eerst een diepgaand onderzoek ingesteld (zie kader). In 1990 vertrok Anneke van Dok als burgemeester naar Velzen. In die tijd informeerde Piet weer eens. Telefonisch liet Anneke, inmiddels staatssecretaris van Economische Zaken weten “dat het heel vervelend was dat het zo lang duurde, maar: het verzoek was niet afgewezen.”

Een week voor het feest in 1997 kwam het verlossende nieuws en zette koningin Beatrix haar handtekening.

Het echtpaar Willy en Piet Saan ontmoet koningin Beatrix bij de opening van “ArtZuid 2011” (foto archief Piet Saan)

Na de toekenning van het predikaat 'koninklijk' in 1997 kon een fraaie kroon op het kantoorgebouw aan de Weesperstraat worden gehesen (foto archief Koninklijke Saan BV)

Het verhaal over de koningin en "twee oudere mensen"

Op 26 mei 2011 waren Willy en Piet Saan aanwezig bij de opening van *ArtZuid 2011* in het *Hilton Hotel*. Als sponsor had *Koninklijke Saan* een groot aandeel gehad in het plaatsen van de beelden voor deze internationale sculpturenroute die dat jaar gedurende vier maanden opgesteld stond. Een uniek evenement met kunst in de openbare ruimte in het decor van de architectuur van de Amsterdamse School en de stedenbouw van Berlage. Tijdens de openingsreceptie werden Willy en Piet voorgesteld aan koningin Beatrix. Vooraf was de instructie duidelijk geweest: alleen de koningin stelt vragen. Toen *ArtZuid*-directeur Cintha van Heeswijck mevrouw en de heer Saan wilde voorstellen aan de koningin, was er even een koninklijke aarzeling. Op het lijstje van geïnviteerden stond immers, in plaats van Saan-directeur Joop Saan: "Twee oudere mensen" vermeld. Joop kon de opening niet bijwonen en had zijn ouders verzocht te gaan. De koningin dacht even aan een foutje: "Dit waren toch niet die twee oudere mensen?" Zij loste het koninklijk elegant op en vroeg Piet Saan (toen reeds 85!): "Doet u dat werk nog?" Waarop Willy en Piet toch moesten toegeven dat zij echt die oudere mensen waren. Het leidde nog tot een gezellige conversatie met een glaasje wijn erbij.

Saan bediende alle televisiekijkers over de hele wereld

Natuurlijk ontbrak *Koninklijke Saan* niet op de Kroningsdag op 30 april 2013. Al een week voor de grote dag ontruimden medewerkers van Saan de Nieuwe Kerk en regelden de opslag van het meubilair, waarna 600 stoelen werden geplaatst. Met twee hoogwerkers en een heftruck hielp men daarna met het schikken van de bloemen. De dagen voor het feest werkte Saan niet alleen in de kerk, maar ook in de omgeving. Zo werden verkeersregelaars ingezet, plaatste men porto cabins op de Nieuwezijds Voorburgwal en werd op verschillende plaatsen beveiligingsapparatuur gelost.

Om de rechtstreekse tv-uitzending van de Koningsdag spannender te maken, wilde de NOS een 'cablecam' over de Dam

Predikaat "Koninklijk"

Het predikaat "Koninklijk" is een onderscheiding voor verenigingen, stichtingen, instellingen of ondernemingen. De koning kan een vereniging, stichting, instelling of onderneming het recht geven zich "Koninklijk" te noemen. Bijvoorbeeld als de organisatie van landelijke betekenis is of 100 jaar of langer bestaat. De vereniging, stichting, instelling of onderneming moet wel aan een aantal voorwaarden voldoen om het predikaat "Koninklijk" te krijgen:

- zeer belangrijk zijn in hun vakgebied;
- minstens 100 jaar bestaan;
- minstens 100 werknemers in dienst hebben;
- aantoonbaar stabiel zijn en een goede financiële reputatie hebben;
- geen onderdeel zijn van een groter concern dat al 'Koninklijk' is;
- zich als Nederlands bedrijf manifesteren.

hebben die op 30 m hoogte recht boven de mensenmassa, tussen twee Saan-hijskranen, heen en weer kon rijden om tv-opnames te maken. *Koninklijke Saan* kreeg hiervoor de opdracht om vier kabels, met een lengte van maar liefst 300 m op te hangen van het Rokin naar de Nieuwezijds Voorburgwal. De kabels werden over 150 woningen geplaatst. Om deze complexe kabeloverspanning mogelijk te maken zette Saan drie extra 60 m torenkranen in. Als servicekraan voor de bevestiging van de camera aan de kabels en het regelmatig vervangen van de batterijen gebruikte Saan een telekraan met grote vlieger. Coördinator Ronald Hopman: "Het was zeer geslaagd allemaal. De NOS was bijzonder tevreden over de inzet en flexibele instelling van de Saan-medewerkers. Saan is er als 'Koninklijk' bedrijf natuurlijk extra trots op dat zij een steentje heeft kunnen bijdragen aan een soepel verloop van alle werkzaamheden rondom de Kroningsdag."

Voor de inhuldiging van koning Willem-Alexander en koningin Maxima rukte de "Koninklijke Saan" uit met zwaar materieel. Op de Dam werd voor de NOS de unieke 'cablecam' in stelling gebracht (foto archief Koninklijke Saan BV)

KONINKLIJKE STRAATNAMEN IN DIEMEN

Taco ten Dam

In Diemen, waar het koningshuis altijd wel een speciaal plekje had in de harten van de inwoners, was het niet gek dat er straten werden genoemd naar leden van het koninklijk huis. Zo had Diemen al in 1923 haar Julianastraat die vanaf de Ouderkerkerlaan een stukje de Venserpolder in liep. Daarmee had Diemen een grote voorsprong op Amsterdam waar de naam "Juliana" pas in 1939 voor een plein toegepast werd. Wel had Amsterdam al in 1894 besloten tot een Wilhelminastraat, terwijl Diemen in 1907 een kade met de naam van de koningin kreeg. Haar echtgenoot Prins Hendrik werd in Diemen in 1907 naamgever van de kade die tot dan vaak "Weesper Jaagpad" genoemd werd of kortweg "De Gracht".

Emmapleintje

Langs de Ouderkerkerlaan stond halverwege de laan aan de rechterzijde, gezien vanaf de Diemerbrug, een aantal huizen in een halve cirkel met een plantsoentje ervoor. In de volksmond heette dat het "Emmapleintje" naar de moeder van Wilhelmina. Er was zelfs een straatnaambordje, maar de naam is nooit officieel in een raadsbesluit vastgelegd.

Op 3 januari 1942 gaf de bezetter een verordening uit. Er mochten geen namen van levende leden van het koninklijk huis meer worden gebruikt voor straten en pleinen. Dat betekende voor Diemen dat de Julianastraat en de Wilhelminakade een andere naam moesten krijgen. "Rabbiekade" zoals de Wilhelminakade in het begin van de 20e eeuw in de volksmond heette, zal voor de Duitsers geen optie zijn geweest. De naam "Rabbie" refereerde overigens slechts aan de naam van de bouwer van de huizen aan deze kade. Maar burgemeester De Geer van Oudegein deelde wel een plaagstootje uit. Hij liet de Duitsers weten dat hij dacht aan de "Juliana van Stolbergstraat" en de "Willemskade". Hoewel Juliana van Stolberg toch al een tijdje dood (1580) was, vond de bezetter de naam blijkbaar toch te provocerend. En voor de naam "Willem", die als Willemsstraat in Amsterdam wel getolereerd werd, wilde de bezetter ook een neutrale naam. Op 6 maart stelde De Geer van Oudegein dus maar voor om er "Staalstraat" en "Venserkade" van te maken. Een klein straatje vlak over de brug heette al Staalstraat naar de Diemenaar J. Staal die de grond in 1907 aan de gemeente had geschonken. Toen NSB-kringleider Droog op 27 april van Duivendrecht naar Diemen fietste, zag hij tot zijn verbazing dat de oude straatnaambordjes nog steeds aanwezig waren. Daar moest wat aan gebeuren, dus trapte hij meteen flink door naar het raadhuis waar hij zijn beklag deed. De naam "Prins Hendrikkade" mocht overigens blijven bestaan. Hoewel in de verste verte geen rolmodel voor de doorsnee Diemenaar, was deze *bon vivant* immers al in 1934 overleden.

Na de oorlog

Meteen na de oorlog kreeg de Julianastraat haar naam weer terug. Tijdens de bevrijdingsfeesten in juni 1945 timmerde burgemeester De Geer van Oudegein persoonlijk het bord "Julianastraat" weer aan de gevel. Toen in Diemen-Centrum veel straten een koninklijke naam kregen, ging de Julianastraat in Diemen-Zuid de "P.J. ter Beekstraat" heten. Ter Beek was als amateur-historicus een bekende inwoner van Diemen geworden vanwege zijn publicatie "Historie van Diemen" in 1934 (en de bijgewerkte 2e druk in 1957).

Dit alles had overigens voor hilarische taferelen gezorgd. De bewoners van deze straat konden immers zeggen op vier adressen te hebben gewoond zonder één keer te zijn verhuisd: Julianastraat, Staalstraat, weer Julianastraat en ten slotte P.J. ter Beekstraat.

Omdat er niemand woonde aan de Wilhelminakade, en er geen postadres was, liet men de naam "Venserkade" maar ongewijzigd.

Jaren vijftig en zestig

In de jaren vijftig gebruikte de gemeente Diemen bij de uitbreiding in het centrum de namen van het koninklijk huis voor straatnaamgeving. Eerst waren de prinsesjes aan de beurt. In 1953 kwamen er de Prinses Beatrixlaan, de Prinses Irenestraat, de Prinses Margrietstraat en de Prinses Marijkestraat. In 1956 kwamen daar de Prins Bernhardlaan, de Emmastraat en het Wilhelminaplantsoen bij. Ook het Koninginnepad en het Prinsessepad werden officiële namen. In 1961 volgden het Julianaplantsoen (de naam "Julianastraat" werd niet meer gebruikt), de Oranjelaan, het Oranjeplantsoen en de Prins Mauritslaan. Ook Willem van Oranje werd geëerd met een straatnaam, maar de gemeente prefereerde de schier onuitroeibare bijnaam voor de welbespraakte "Vader des Vaderlands": Willem de Zwijgerlaan. Voor de nieuwbouw van Diemen-Zuid werden onder andere alle woningen aan de P.J. te Beek straat afgebroken. Na de herinrichting van Diemen-Zuid kreeg een nieuwe straat in de Anne Frankwijk opnieuw deze naam.

Literatuur

- **Elderen**, Rien van & Frits **Reurekas**: *Bruggen, wijken en straten in het oude en nieuwe Diemen*, Diemen 2004.
- **Dam**, Taco ten, Dineke **Groen** & Jan **Groen**: *Herinneringen aan het verdwenen Diemen-Zuid; oud-bewoners vertellen hun verhaal*, Historische Kring Diemen, Diemen 2010.
- **Wiersma**, J.A.: *De naam van onze straat; geschiedenis en verklaring van de straatnamen in Amsterdam*, Amsterdam 1978.

Luchtfoto van Diemen-Zuid circa 1950. De Julianastraat (cq. Staalstraat en P.J. ter Beekstraat) is te zien in het midden van de foto links van de Ouderkerkerlaan. Linksonder het zogenoemde "Emmapleintje" (foto coll. HKD)

Wilt U gezellig feestvieren, dan naar
Café „De Reiger“
 Dansmuziek en billijke consumptie
 W. PANSE, Muiderstraatweg 55 - Diemen

Feest in Diemen

wilt U gezellig dansen, bezoekt dan

Café „de Kroon“
 Muiderstraatweg 24 - Diemen - Tel. 55882

Lampions

compleet met kaars en draagstokje

De Wild's boekhandel

Ouderkerkerlaan 7

TIJDENS DE FEESTDAGEN

- prima gerookte aal
- lekkere malse haring
- en zuurwaren

Natuurlijk:

Jan Post

Met de feestdagen naar

Café „Centrum“

Kermis op Diemen
 Dansen bij Stegge

Toegang vrij

Aanbevelend, G. A. AAN DE STEGGE, Hartveldseweg 46

Wilt U na het feestvieren ook eens rustig
 van Uw borrel of biertje genieten, dan naar

Café Mulder

Burg. Bickerstraat 7 — Diemen

Prima consumpties - Billijke prijzen

Zoekt U gezelligheid
 met de feestdagen?

Bezoekt dan

CAFE NEVE

Burgemeester Bickerstraat 7

Tijdens de feesten vindt men bij

Café wed. v. d. Meer

stemming en gezelligheid

Hartveldseweg 30

Alle 3 dagen muziek

**Met de feestdagen een
 lekkere hap bij
 TANTE MART**

Alle artikelen zoals zoute- en zure haring en rolmops
 uit de ijskast — heerlijk fris
 Prima gerookte paling

STANDPLAATS OP HET FEESTTERREIN

**Een bezoek aan v. Zalingen
 verhoogt de feestvreugde !!**

W. VAN ZALINGEN

Dè comestibleszaak van Diemen

Burgemeester Bickerstraat 5

Telefoon 51842

Feest in Diemen

Drie avonden feesten van 8-2 uur met het

Dansorkest

„The United Stars“

o.l.v. Jan Oordt

Cafe Stegge

Hartveldseweg 43 Diemen

Gaat U met ons mee?

Tijdens de feesten in Diemen
 vindt men bij

Wed. van der Meer
 STEMMING EN GEZELLIGHEID

Alle 3 dagen Jo Barendse, accordeon - drum - zanger

LAMPIONS

compleet met kaars en draagstokje

de Wild's Boekhandel

Ouderkerkerlaan 7

Ziet onze speciale etalage met de feestdagen

Oranjebitter

Alle soorten wijnen, likeuren,
 jenevers, limonades en bieren

SLIJTERIJ

„DE KROON“

Hartveldseweg 13, Telefoon 54967 GRATIS THUISBEZORGING